

A szemcseméret jelentősége a gyógyszertechnológiában

Szemcseméret-meghatározási módszerek

Pécsi Tudományegyetem

Gyógyszertechnológiai és Biofarmáciai Intézet

Szemcse

Definíció

Valamely **folytonos fázisban** (többnyire gáznemű vagy folyékony anyagban) jelenlevő diszpergált, **határfelületekkel elkülönült másik fázis** (többnyire folyékony vagy szilárd anyag) **legkisebb**, még homogén szerkezetű-összetételű része.

Szilárd részecskehalmoz egyes részecskéit szemcséknek nevezük.

Szemcsék jellemzése

- Méret / méreteloszlás
- Alak
- Felszín
- Mechanikai tulajdonságok
- Töltés
- Mikrostruktúra

A szemcsék gyógyszer technológiai jelentősége

Oldat - oldódási sebesség függ a szemcsemérettől, porozitástól

Szuszpenzió - ülepedési sebesség

Kenőcs - eloszlás homogenitása szuszpenziós és emulziós
kenőcsöknél

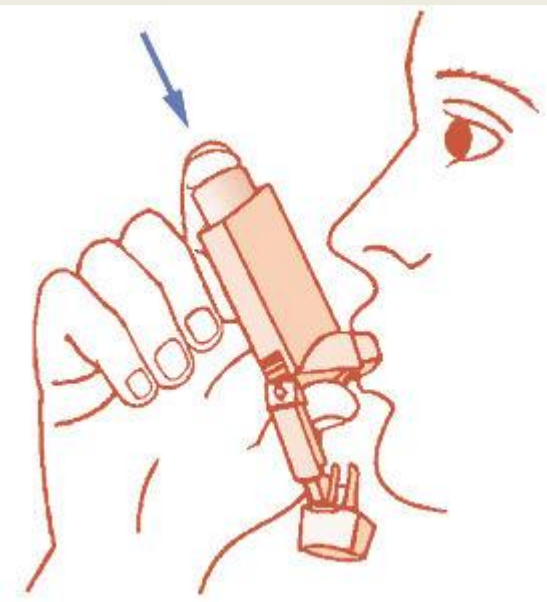
Kúp - ülepedés, eloszlás

Mikrokapszula - szferikus alak, hatóanyag-leadás

Tabletta - granulálás, tablettá szétválasztása szemcsékre, kioldódás

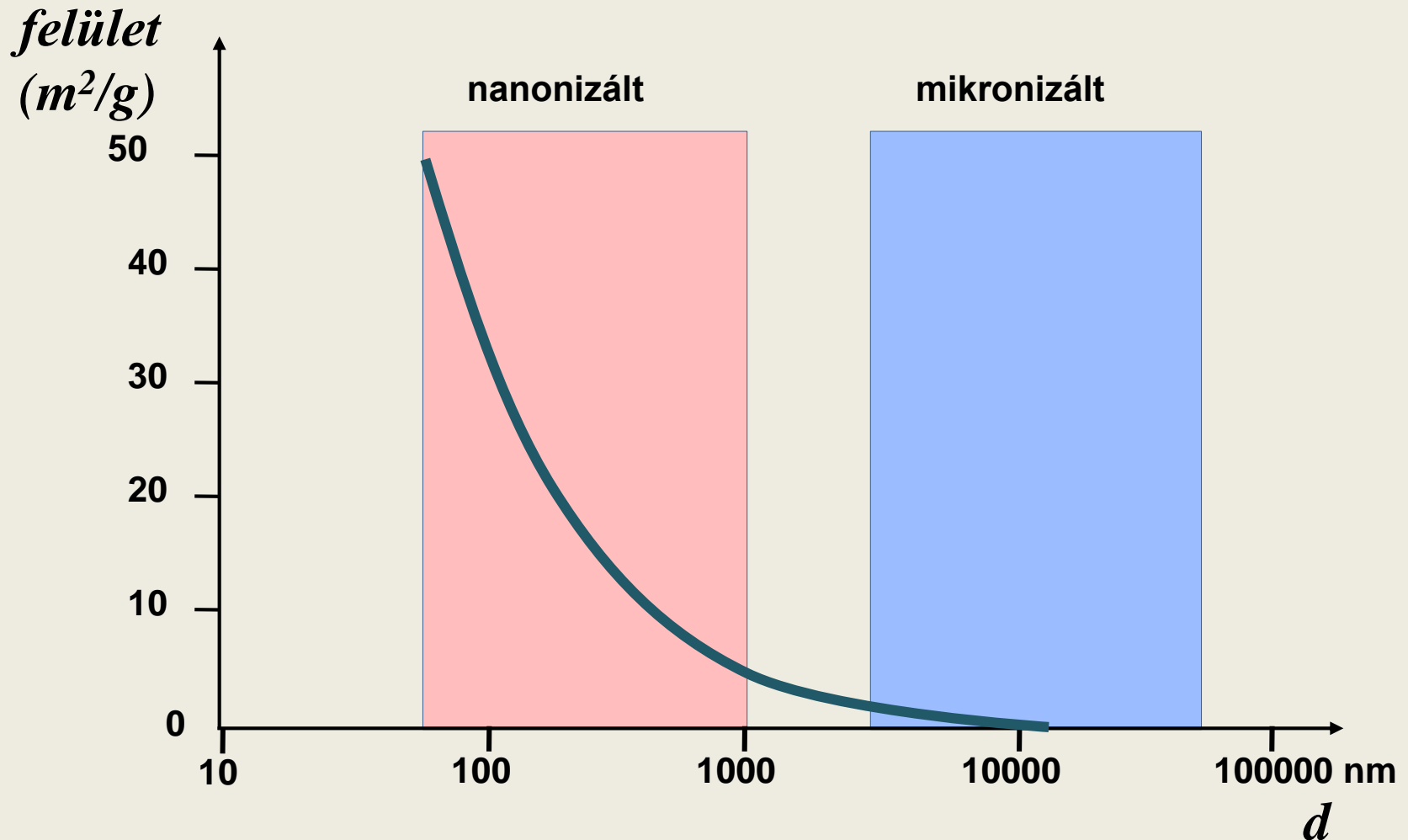
Aeroszol - szemcsék lerakódásának helye

A szemcsék lerakódása a légutakban

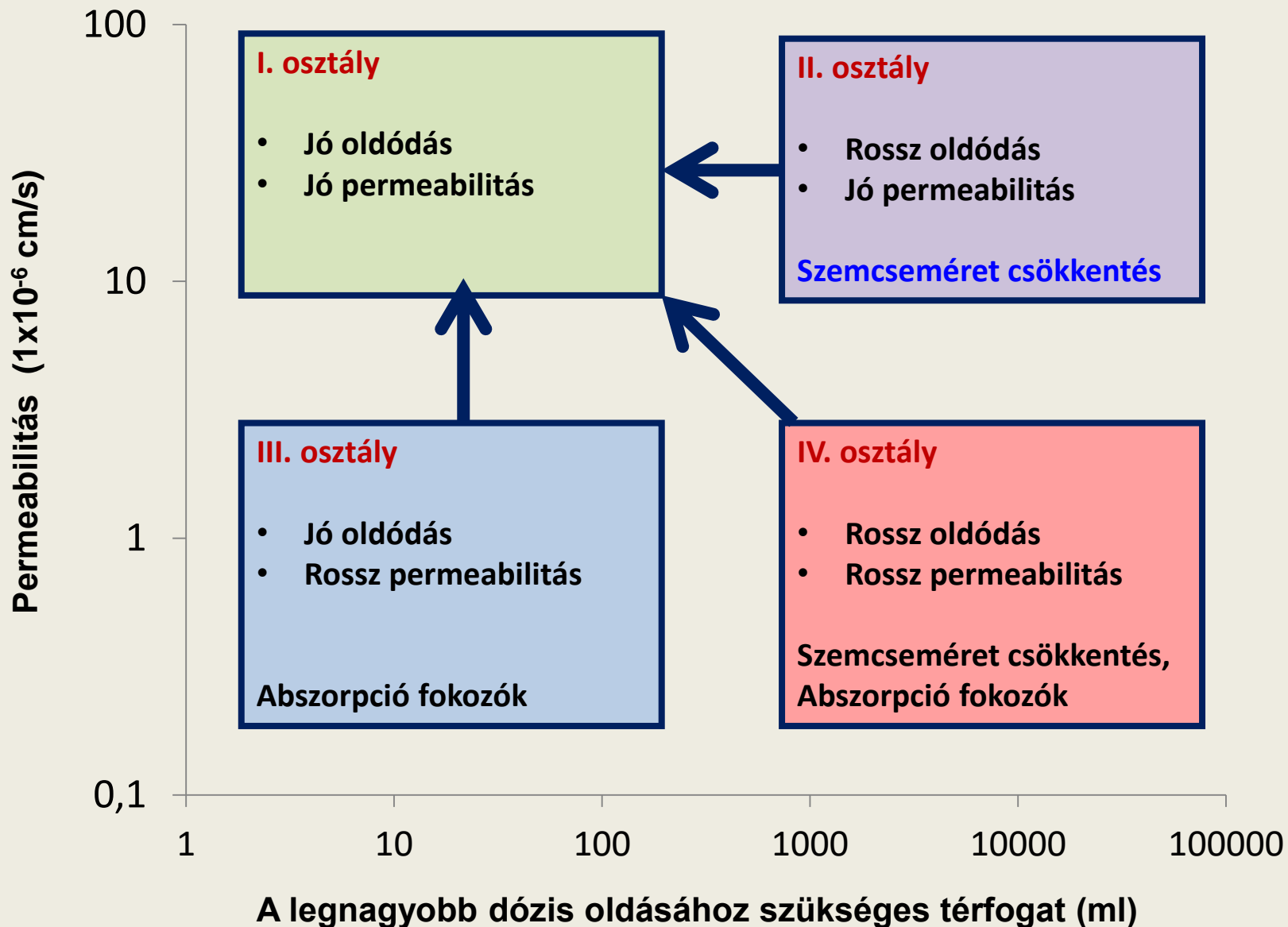

		felület (m ²)	lerakódó részecskék mérete (μm)
trachea		0,03	5 – 20 μm
bronchus			
bronchiolus		5 – 7,5	1–5 μm
ductus alveolaris alveolus pulmonalis		100 – 150	

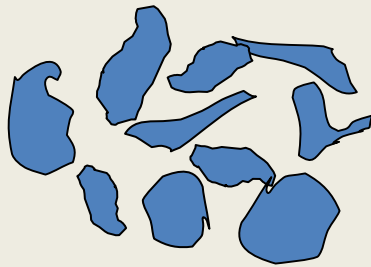
Szemcseméret jelentősége

Biofarmáciai Osztályozási Rendszer (BCS)

Szemcsealak

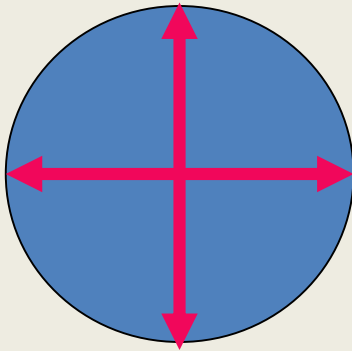

Szemcsealak

Alaki tényező (α)

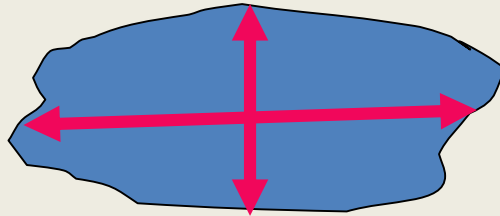
$$\alpha = \frac{D_{\min}}{D_{\max}}$$

gömb, csepp

$$\alpha = 1$$

$$D_{\min} = D_{\max}$$

granulátum

$$\alpha \leq 1$$

$$D_{\min} < D_{\max}$$

kristály

$$\alpha \ll 1$$

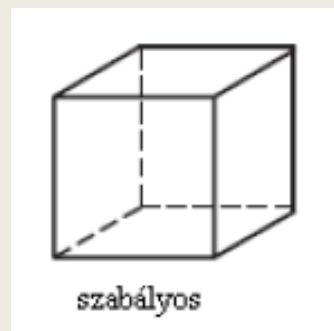
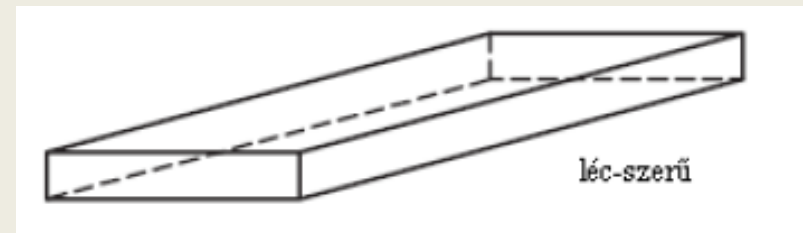
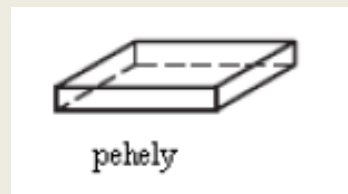
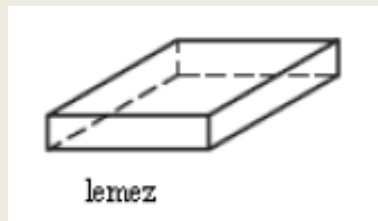
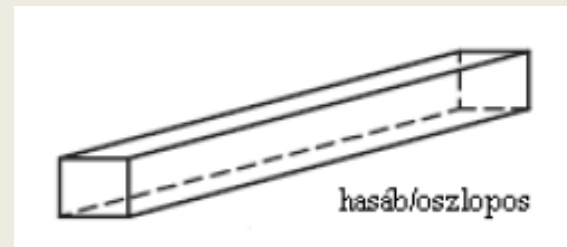
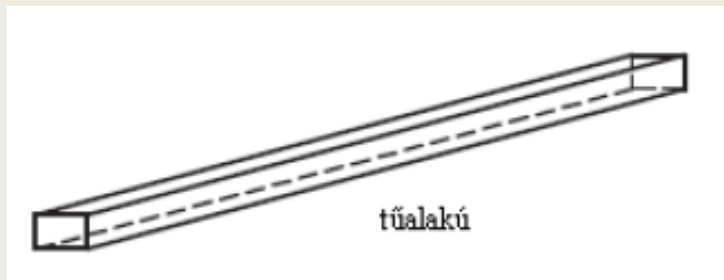
izometrikus
szemcse

$$\alpha \approx 1$$

Szemcsealak

- **Túialakú:** hasonló szélességű és vastagságú, karcsú, tűhöz hasonló szemcsék,
- **Hasáb/oszlopos:** a túialakú szemcséknél szélesebb és vastagabb, hosszú, vékony szemcsék,
- **Pehely:** vékony, lapos szemcsék, melyeknek hosszúsága és szélessége hasonló,
- **Lemez:** a pelyhes szemcsénél vastagabb, lapos szemcsék, melyeknek hosszúsága és szélessége, hasonló/azonos
- **Léc-szerű:** hosszú, vékony, pengeszerű szemcsék,
- **Szabályos:** hasonló hosszúságú, szélességű és vastagságú szemcsék, lehetnek kocka, vagy gömbalakúak egyaránt.

Szemcsealak

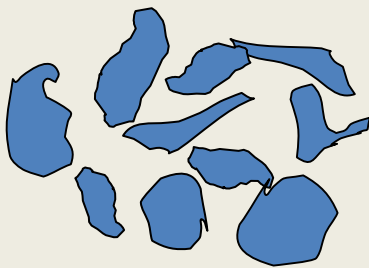
Szemcsék csoportosulása

- **Lamelláris (lemezes):** egymásra halmozott lemezek,
- **Aggregátum (csoportos):** összetapadt szemcsék tömege,
- **Agglomerátum:** összeolvadt vagy cementálódott szemcsék tömege,
- **Konglomerátum:** két vagy több típusú szemcse keveréke,
- **Szferolit:** sugaras füzér,
- **Kristályfészek:** apró szemcsékkel borított (nagyobb) szemcse.

Szemcsék felülete

- **Töredezett:** részlegesen hasadt, törött vagy repedt,
- **Sima:** szabálytalanságoktól, érdességtől vagy kiszögellésektől mentes,
- **Porózus:** nyílásokat, átjárókat (üregeket) tartalmazó,
- **Durva:** göröngyös, nem egyenletes, nem sima,
- **Üreges/gödrös:** kis horpadásokkal borított.

Szemcséméret

Szemcseméret

Szemcseméret alatt rendszerint a **különálló szemcsék átmérőjét** értjük.

A szemcsék gyakran **heterodiszperz** szemcserendszert alkotnak, ezért az **átlag szemcseméret** mellett a szemcseméret **eloszlása** is fontos adat.

Szemcseméret

Átlagszemcseméret ($\bar{x}$)

$$\bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + x_3 \dots + x_n}{n} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}$$

Ahol:

$x_1, x_2, \dots, x_n$ = az egyes szemcsék mérete

n = a megmért szemcsék darabszáma

Szemcseméret

Szemcseméret tapasztalati szórása

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n - 1}}$$

$\bar{x}$ = szemcseméret átlag

x_i = egyedi szemcseméret

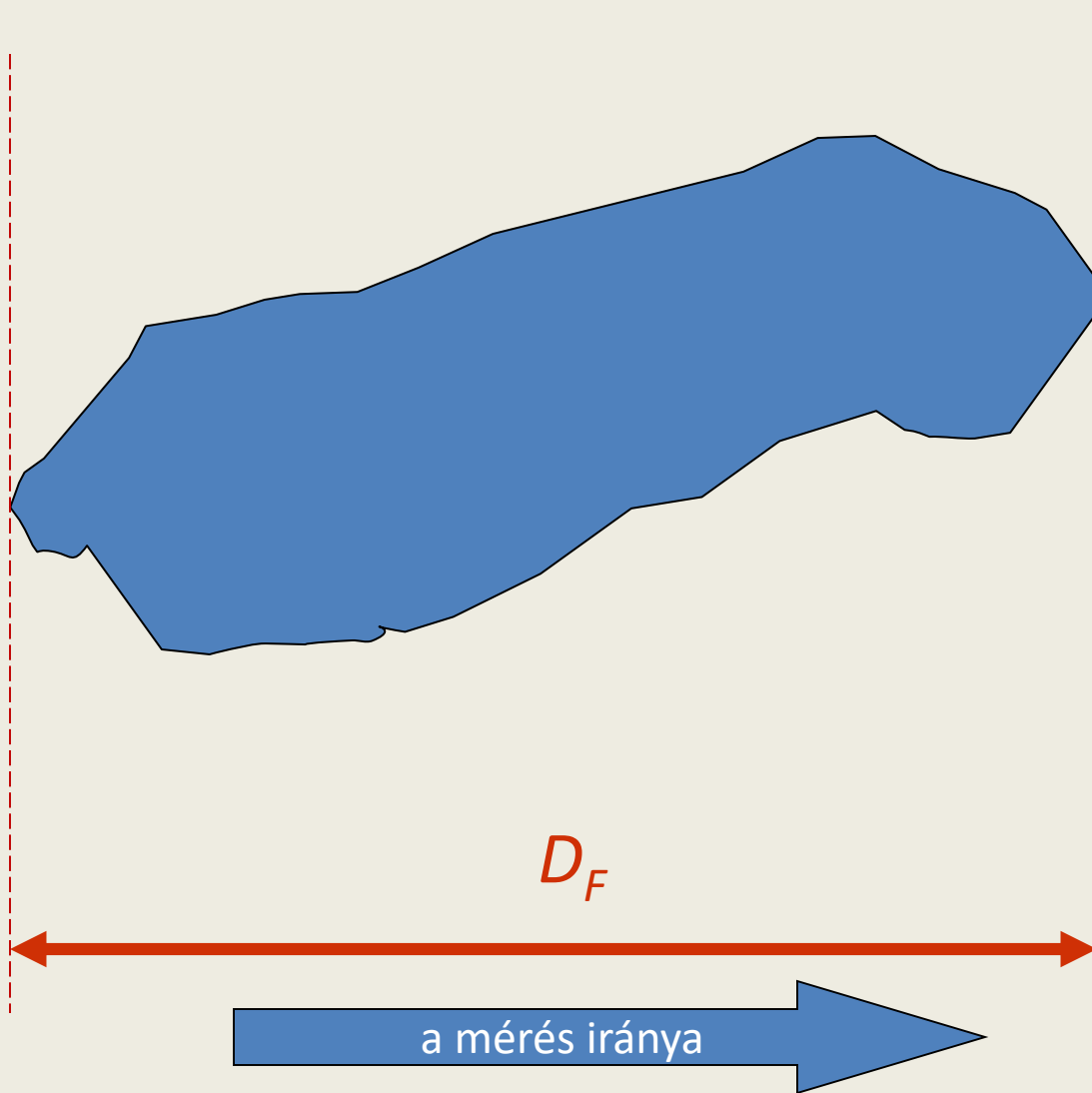
n = szemcseszám

Szemcseméret

- Feret átmérő
- Martin átmérő
- Kerületi átmérő
- Vetületi átmérő
- Gömbi ekvivalens átmérők
- Stokes átmérő

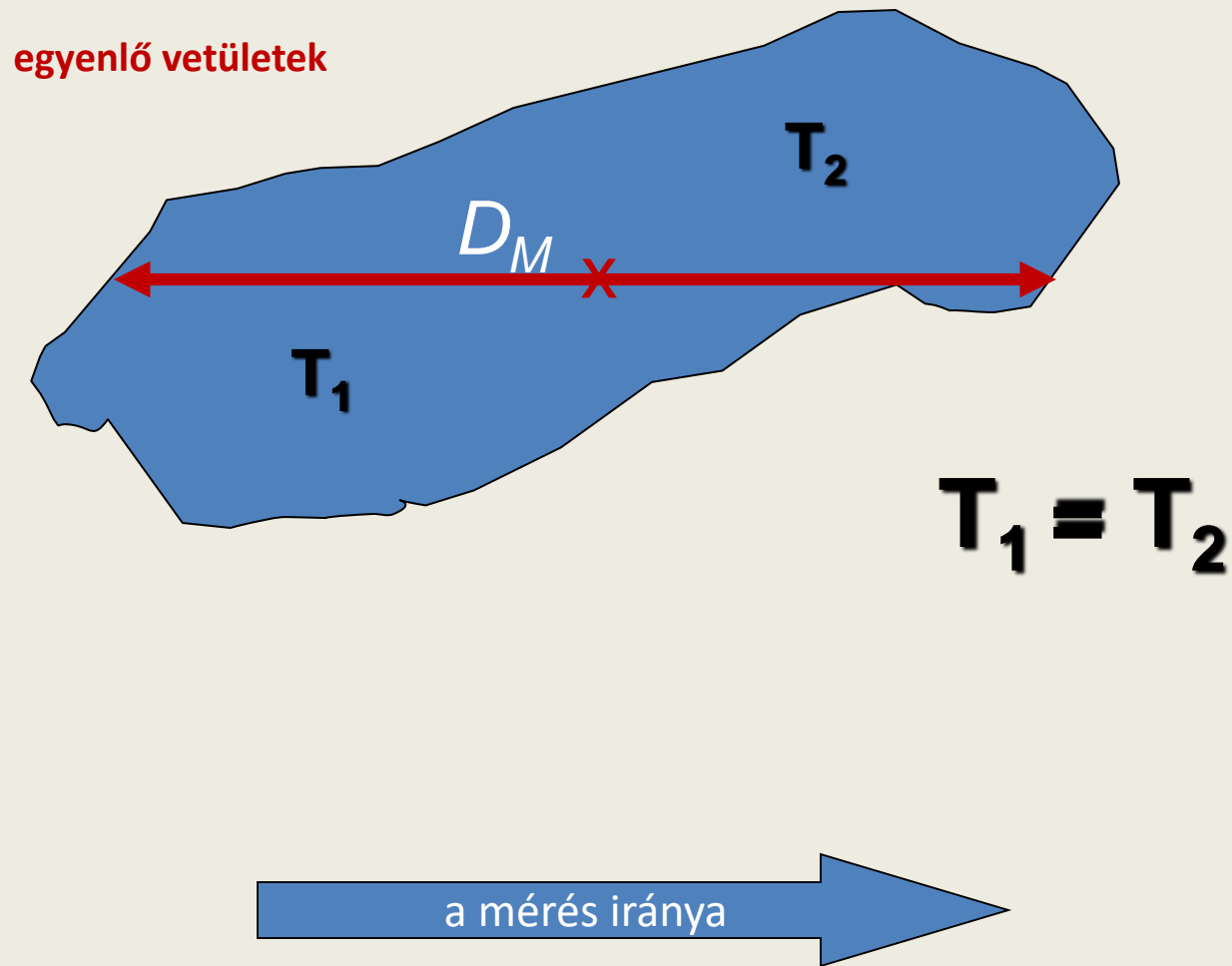
Szemcseméret

Feret átmérő (D_F)

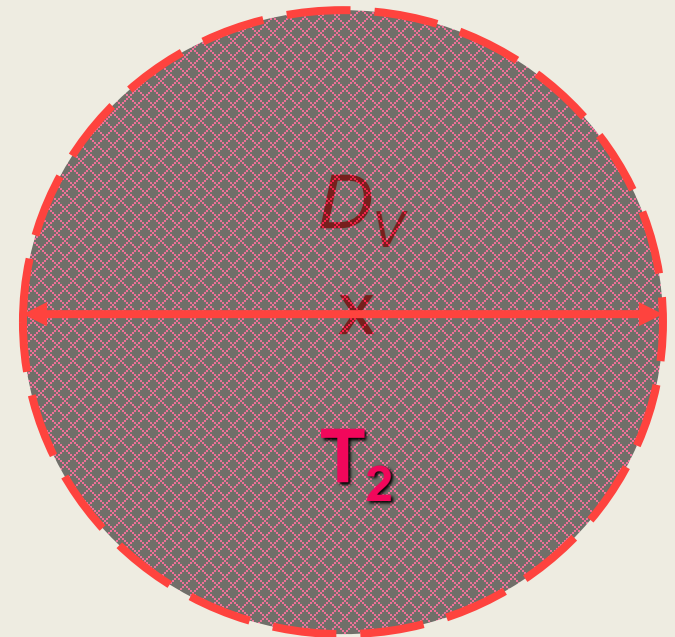
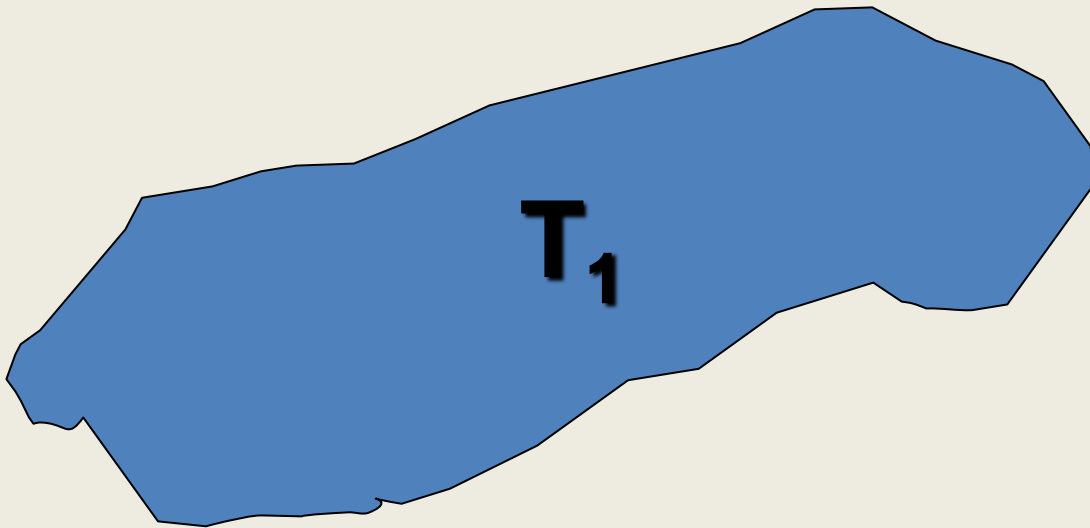
Szemcseméret

Martin féle átmérő (D_M)

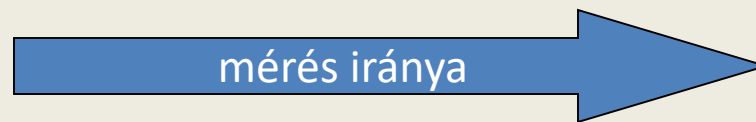

Szemcseméret

Vetületi kör átmérő (D_V)

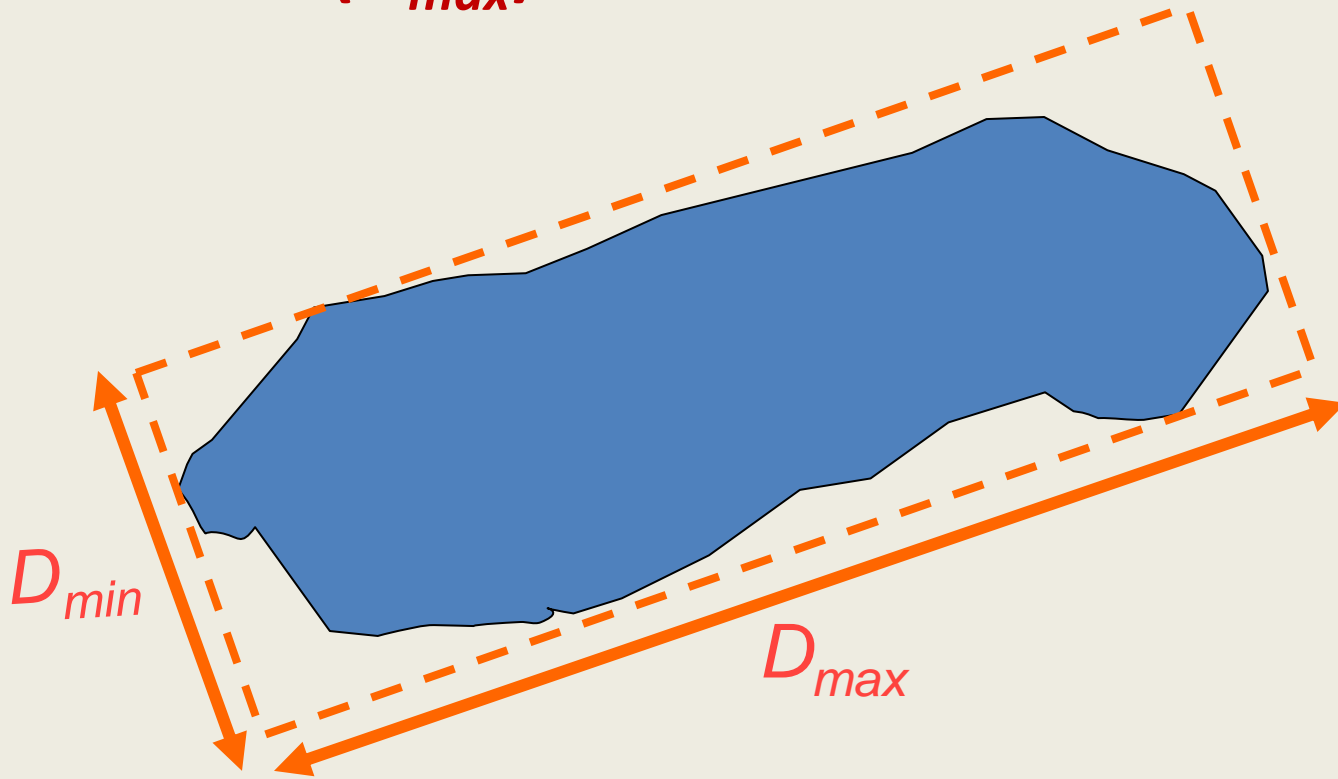

$$T_1 = T_2$$

Szemcseméret

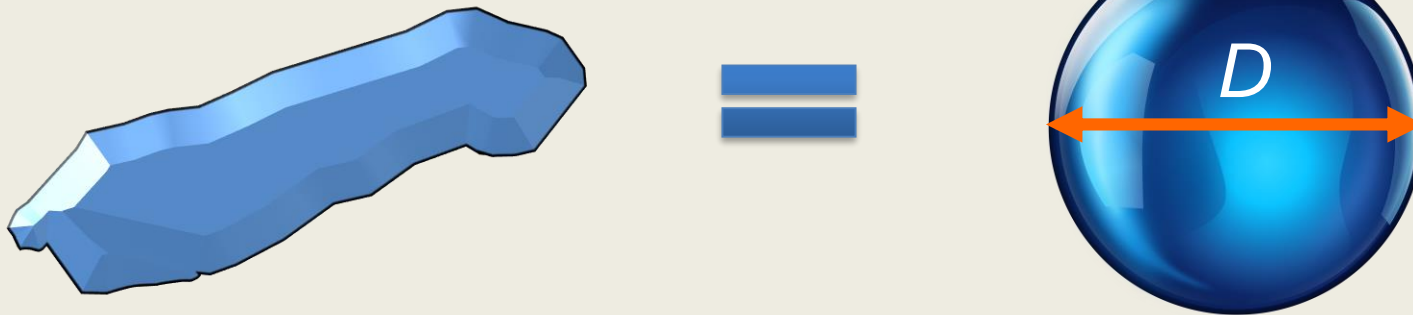
Minimális (D_{min}) és
Maximális (D_{max}) átmérő

Szemcseméret

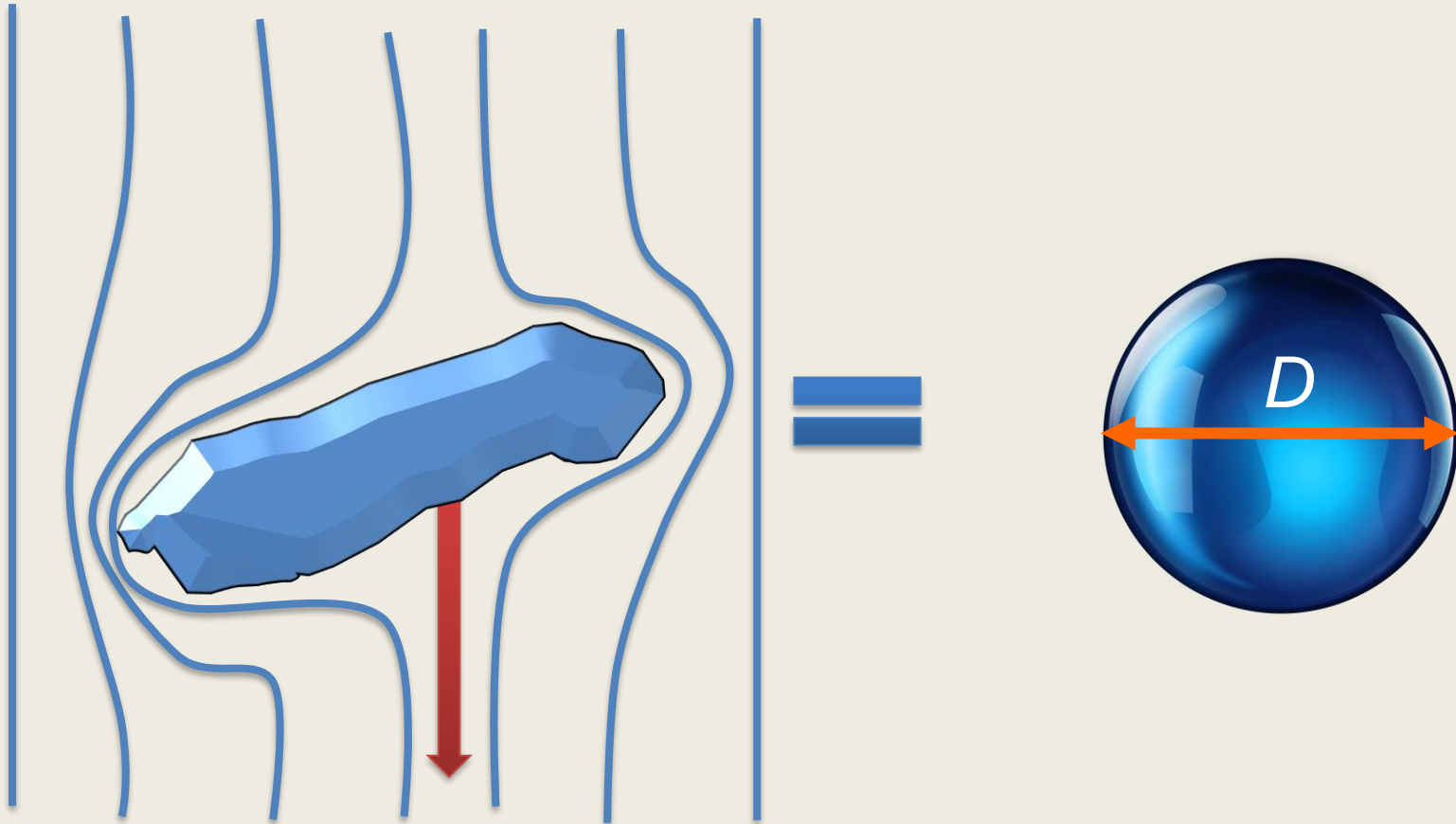
Ekvivalens gömbi átmérők

- Térfogat
- Felszín

Szemcseméret

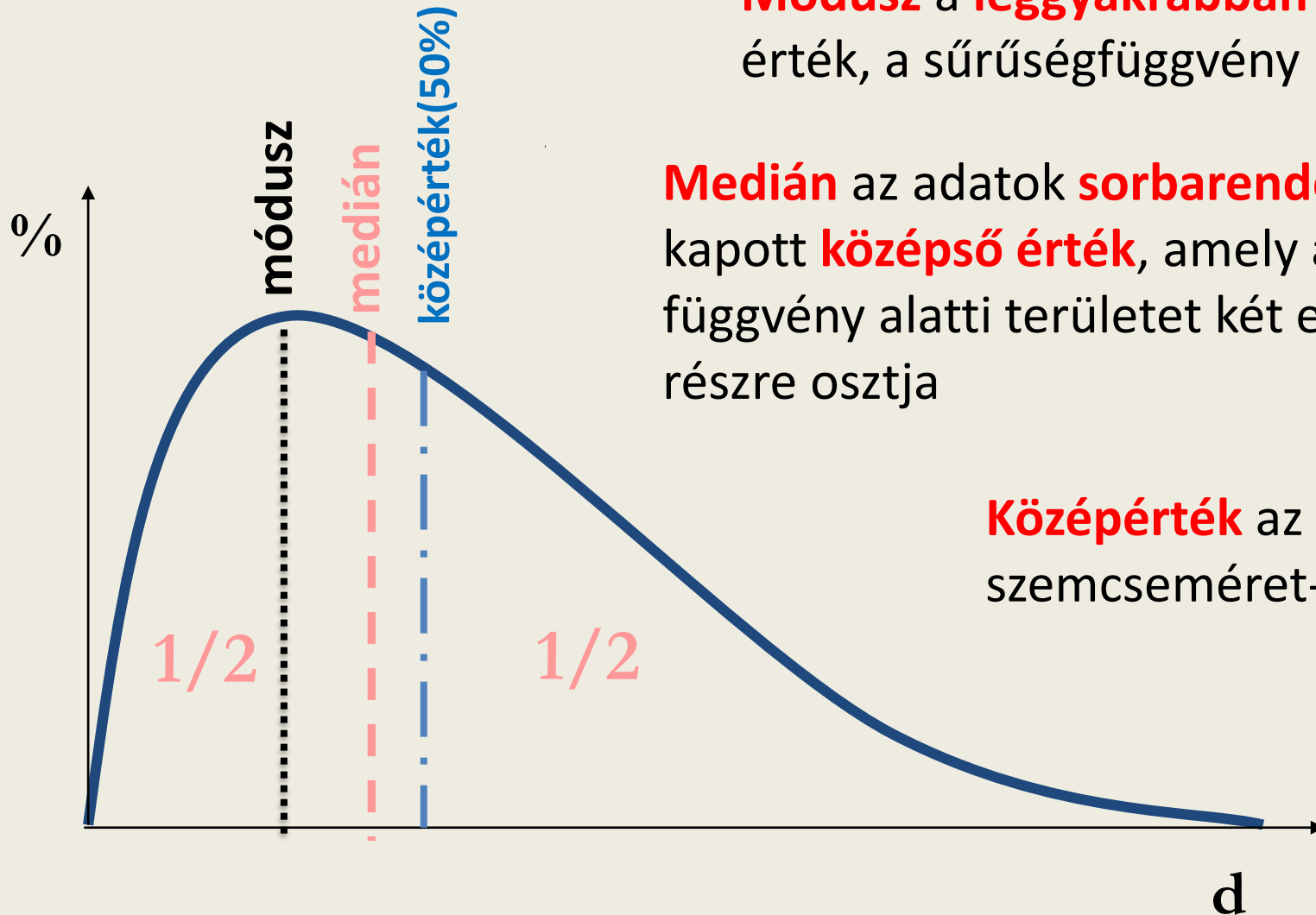
Stokes átmérő

Szemcseméret eloszlás

Az eloszlás jellemzői

Módusz a leggyakrabban előforduló érték, a sűrűségfüggvény maximuma

Medián az adatok **sorbarendezésekor** kapott **középső érték**, amely a sűrűség függvény alatti területet két egyenlő részre osztja

Középérték az 50%-os szemcseméret-érték

Szemcseméret eloszlás

Átlag

(az értékek matematikai középértéke)

Sorozat: 2, 2, 3, 5, 5, 7, 8

Átlag: $(2+2+3+5+5+7+8)/7=$

4,57

Medián

(a sorba rendezett értékek közepe)

Sorozat: 2, 2, 3, 5, 5, 7, 8

Medián: 2, 2, 3, **5**, 5, 7, 8

5

Módusz

(leggyakoribb érték)

Sorozat: 2, 2, 3, 5, 5, 7, 8

Mennyiség: 7
2, 2, 3, **5, 5**, 7, 8

Móduszok: **2, 5**

Tartomány

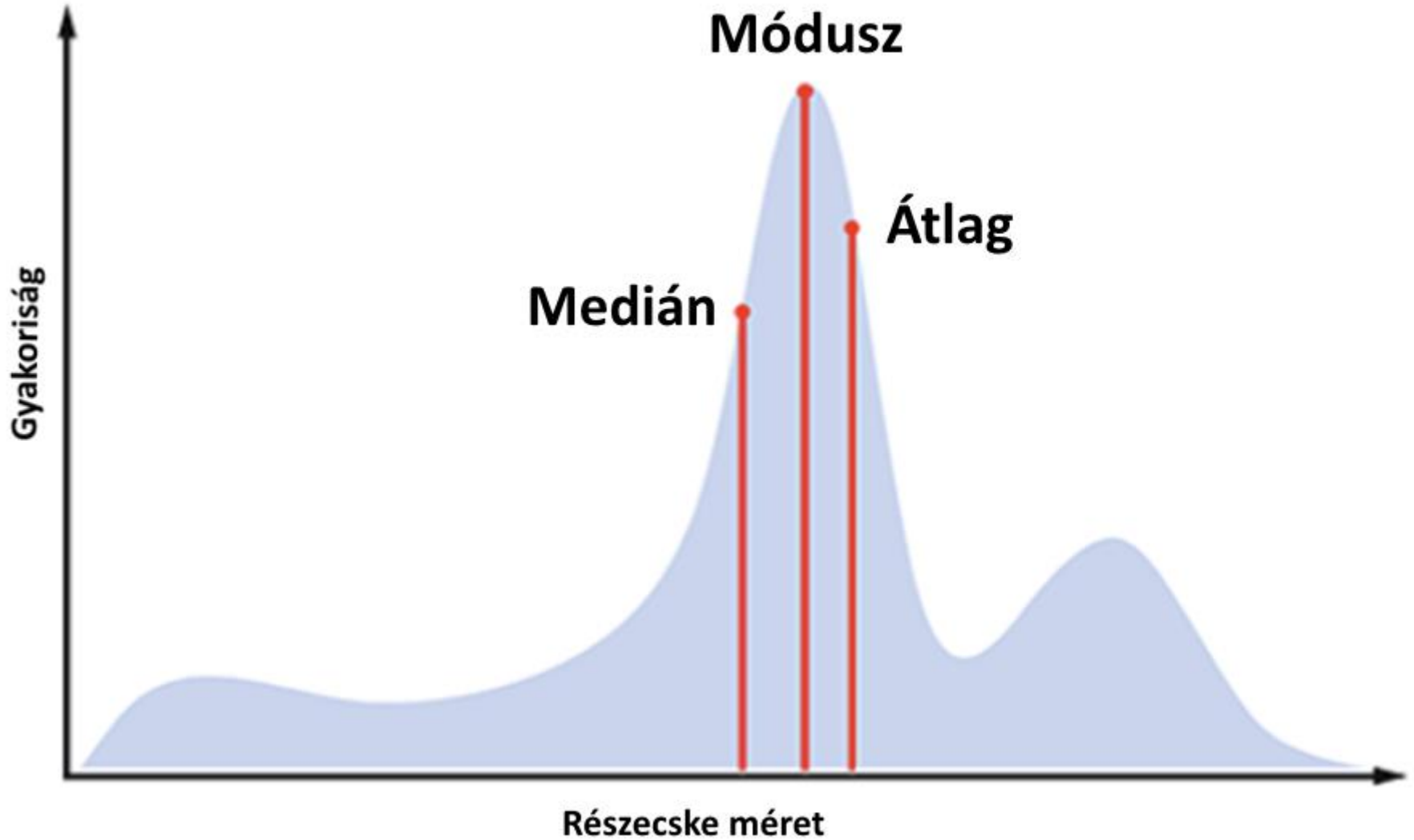
(a legkisebb és legnagyobb értékek közötti különbség)

Sorozat: 2, 2, 3, 5, 5, 7, 8

Mennyiség: 7

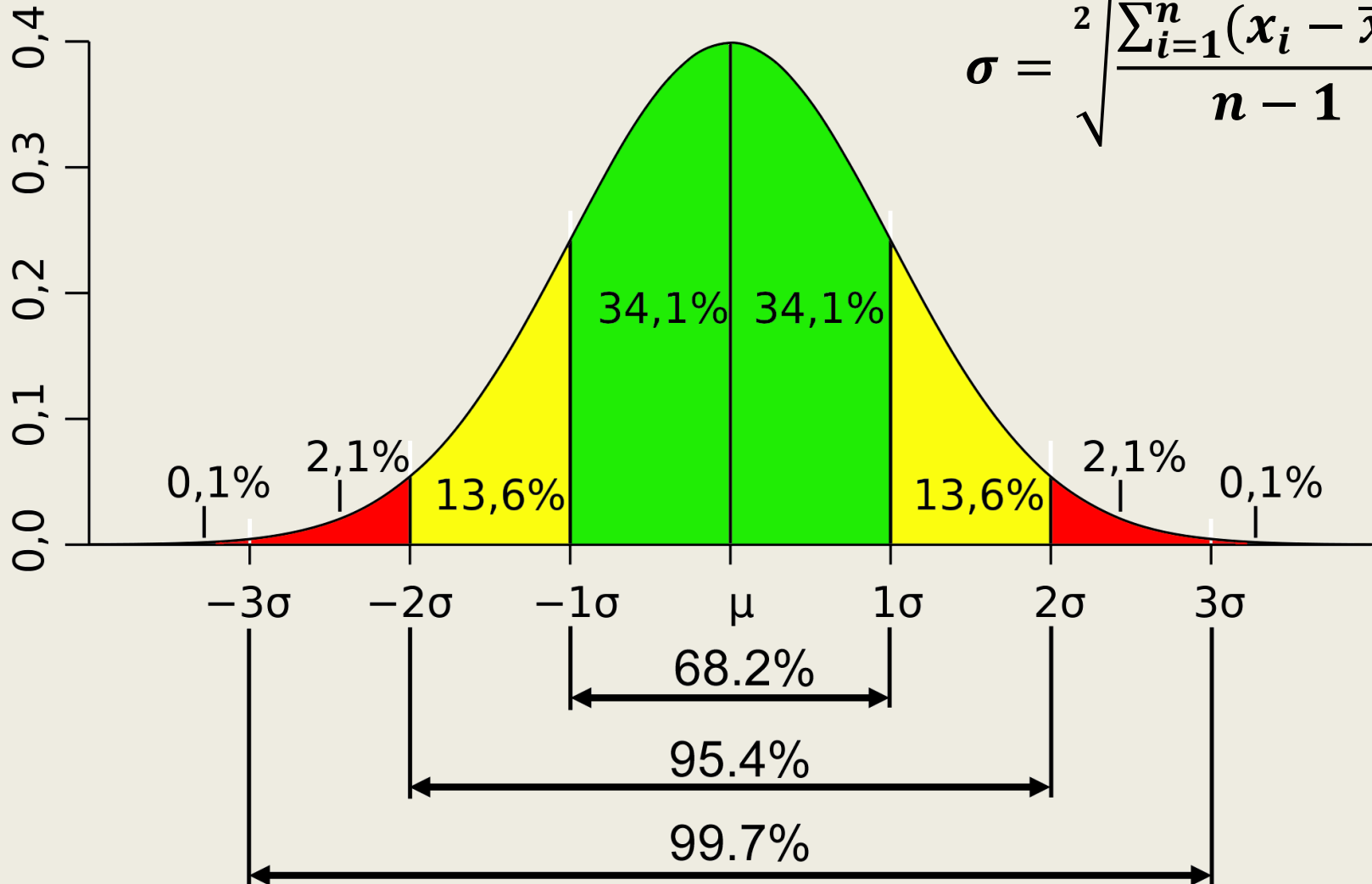
Tartomány: $8-2=$ **6**

Szemcseméret eloszlás

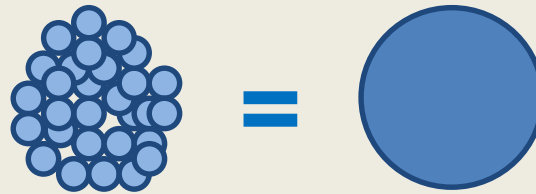

Normál eloszlás

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n - 1}}$$

Szemcseméret eloszlás

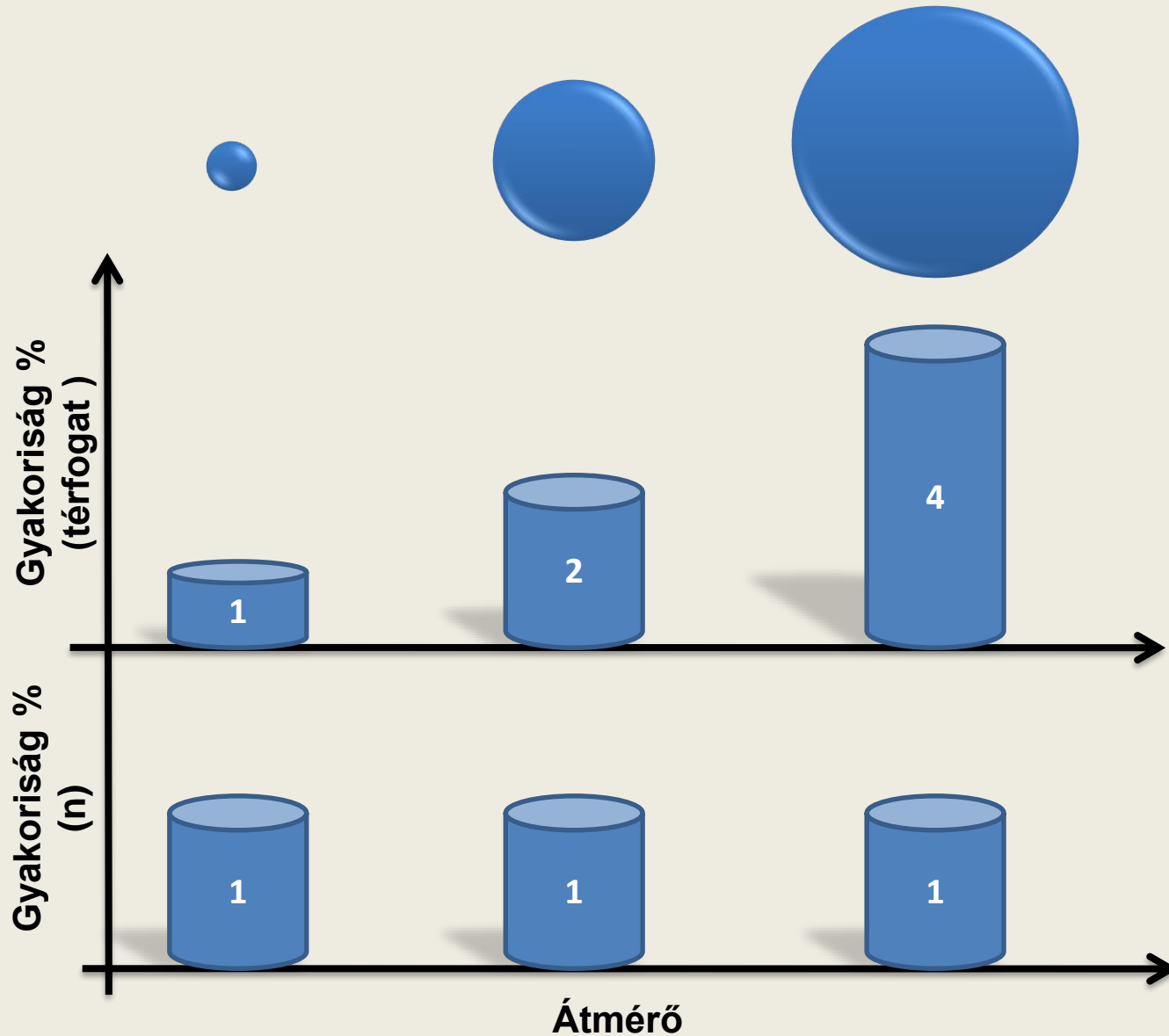
Térfogat

1 : 1

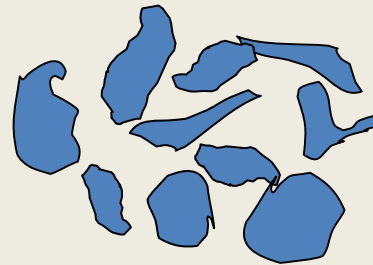
Részecske szám

100 : 1

Szemcseméret eloszlás

A szemcseméret meghatározása

Szemcseméret meghatározási módszerek

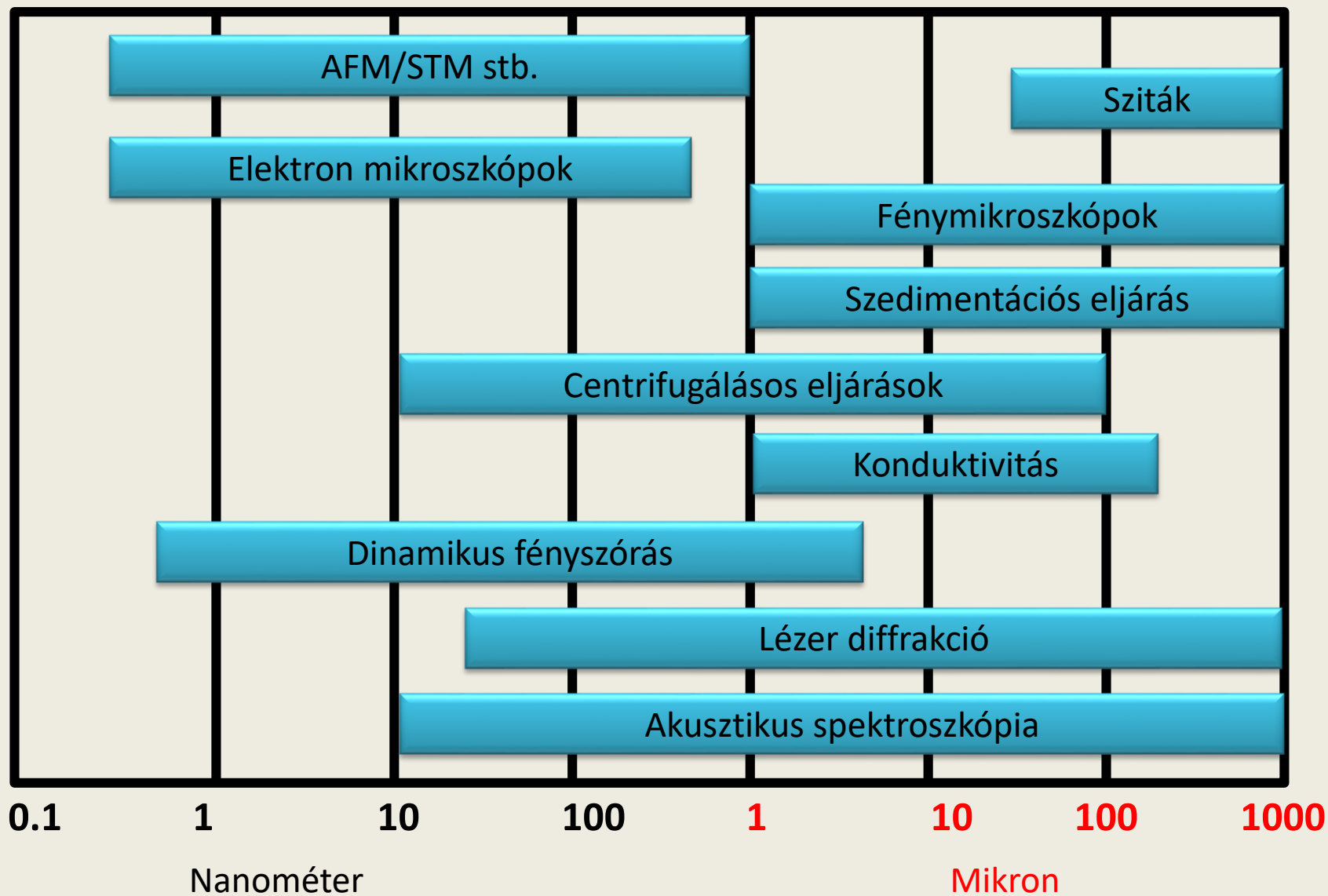
- Szitaanalízis
- Szedimentációs módszerek
- Optikai módszerek
- Vezetőképességen alapuló módszerek
- Lézerfényt alkalmazó módszerek
- Akusztikus spektroszkópia

Szemcseméret meghatározási módszerek

módszer	d(μm)
Szitaanalízis	20 – 20 000
Fénymikroszkóp	> 1
Centrifugális analízis	0,01-40
Coulter módszer	0,1-1000
Foton-korrelációs spektroszkópia (PCS)	0,001-1
Szedimentációs röntgen-sugár analízis	0,1-300
Lézerfény diffrakció	0,05 – 1000

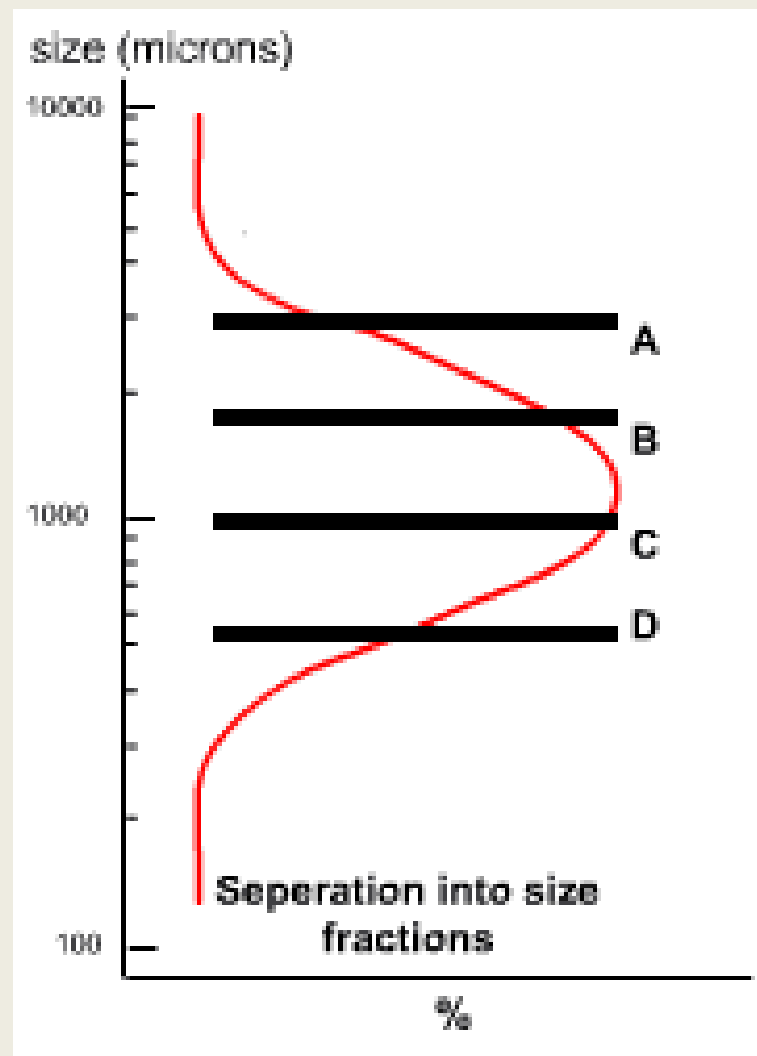
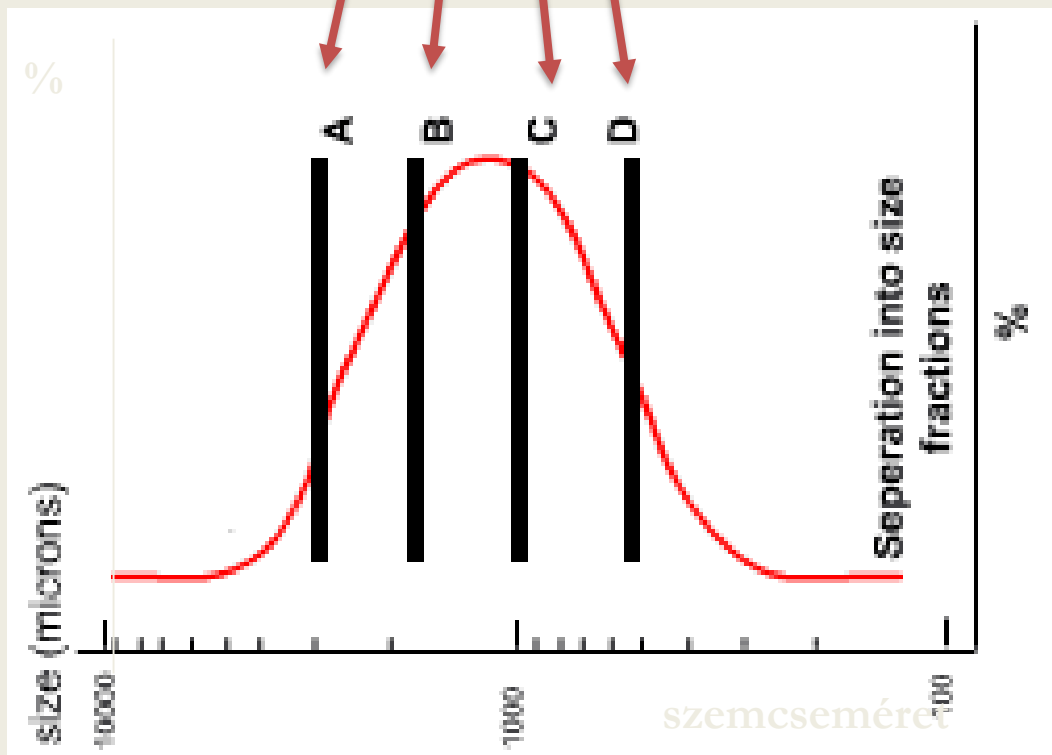
Szemcseméret meghatározási módszerek

Szitaanalízis

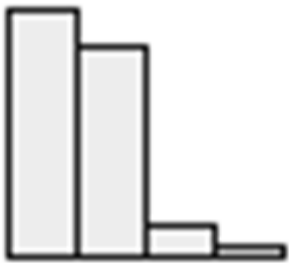
Szemcseméret analízis

sziták

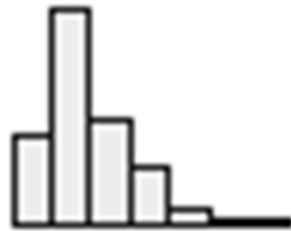

Szemcseméret eloszlás

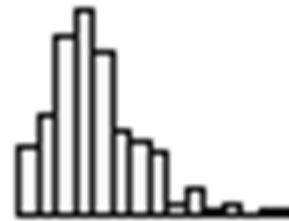
A vizsgált frakciók számának hatása

n=4

n=8

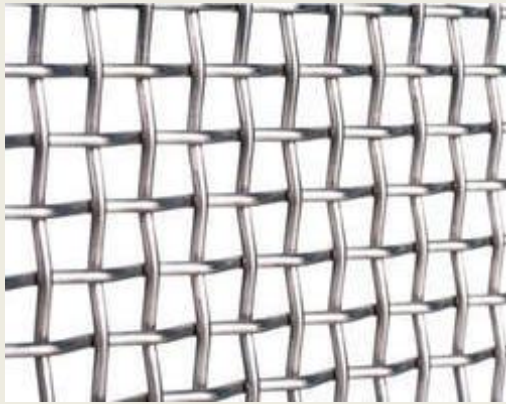
n=15

n=100

Szitaanalízis szemcseméret eloszlás vizsgálathoz

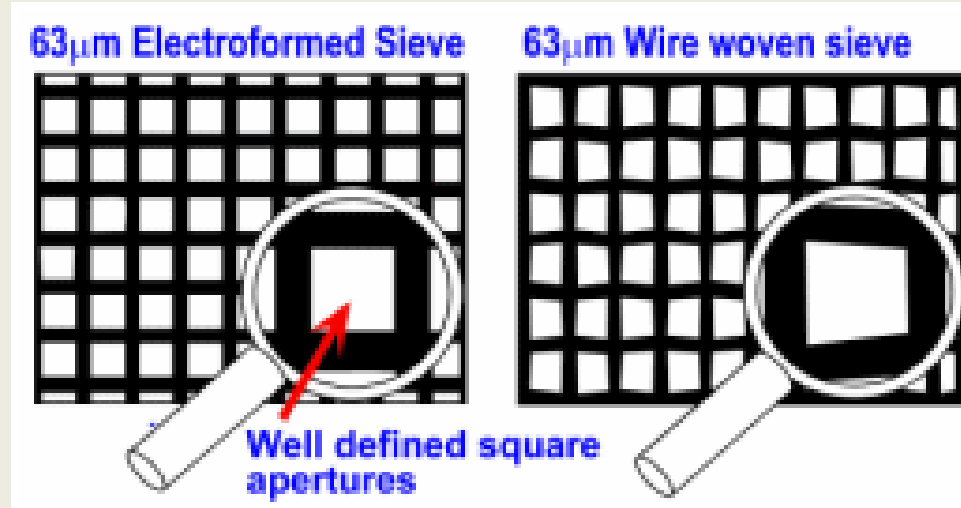
a.

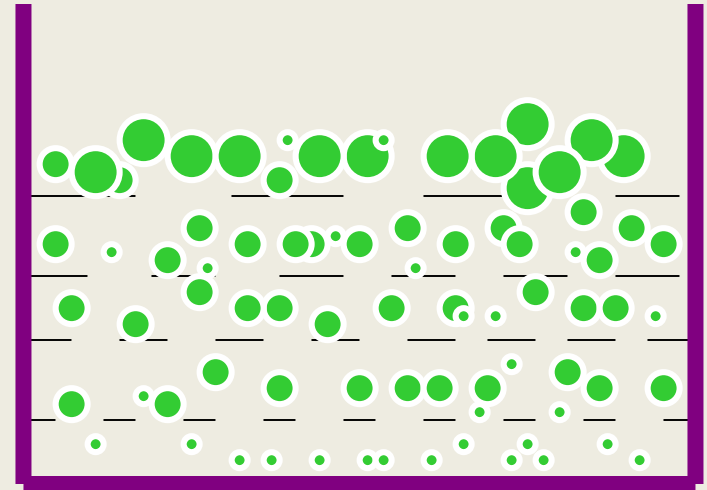
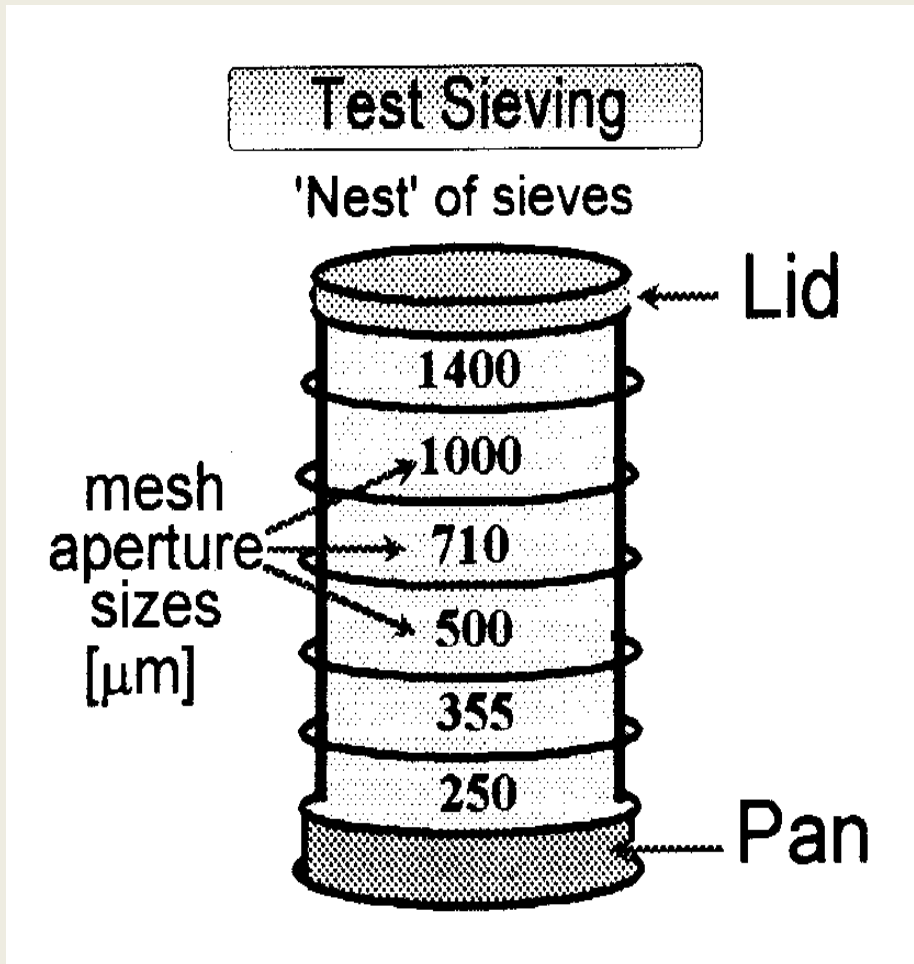
b.

Normál szitaszövet (a) és speciális szitaszövet (b)

Szitaanalízis

Szitaanalízis szemcseméret eloszlás vizsgálatához

Szitaanalízis

Előnyei

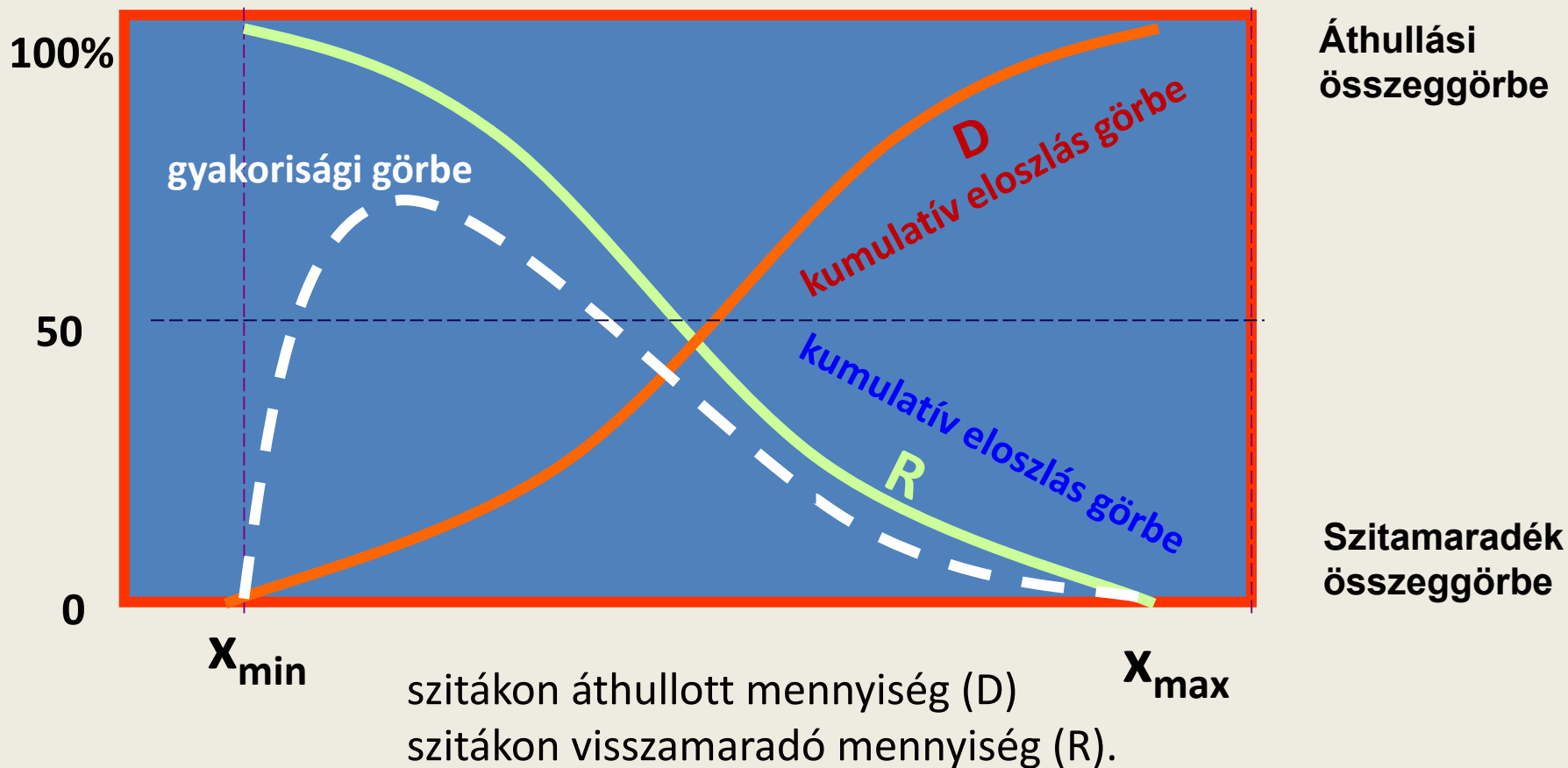
- Lehetőség széles szemcseméret eloszlás vizsgálatára
- Egyszerű módszer
- Kalibrálható sziták
- Szemcse-frakciók szétválasztása

Hátrányai

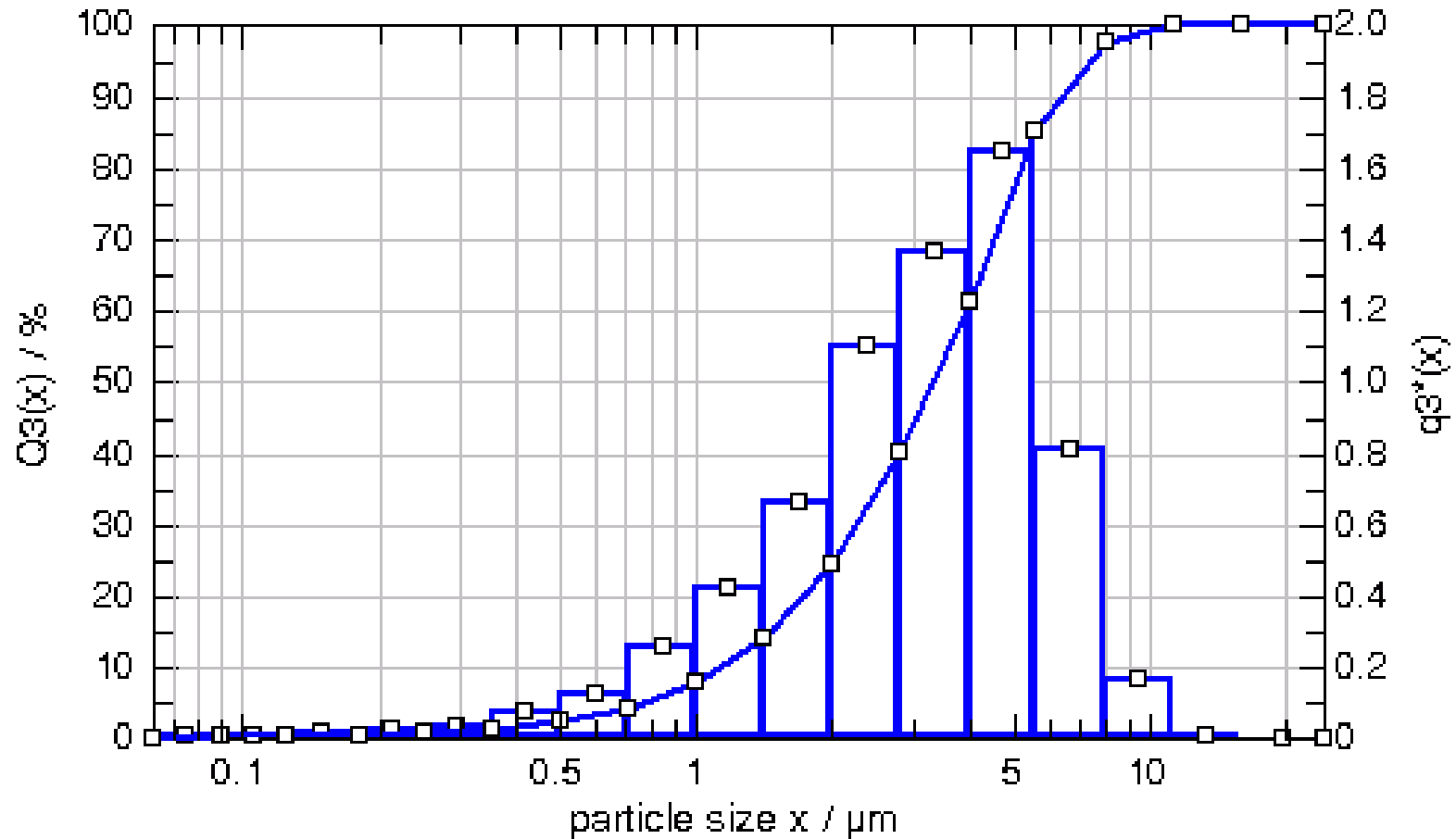
- Nagy anyagmennyiség
- Alsó szemcseméret határ $d > 20 \mu\text{m}$
- Nem túl gyors

Szemcseméret

Eloszlás és gyakoriság görbék

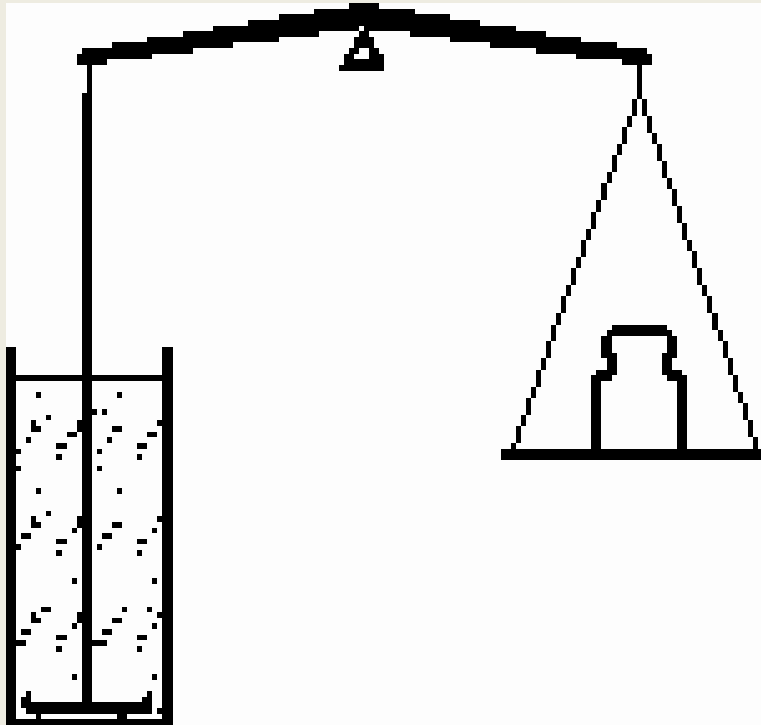

Gyakorisági és összeggörbe

Ülepítéses módszerek

Szemcseméret vizsgálat Szedimentációs analízis

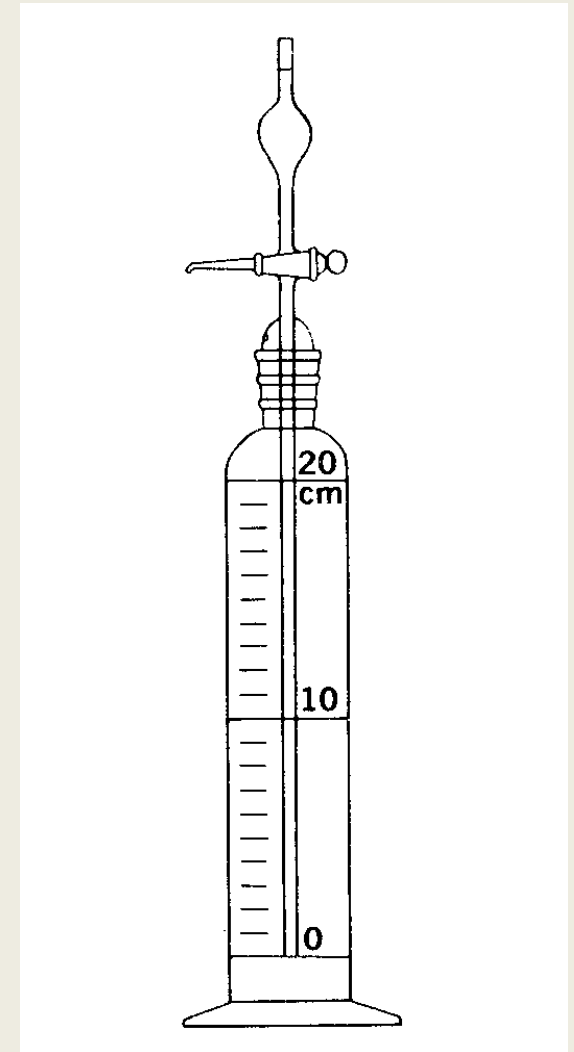
A mérőtányérban
összegyűlt anyag
tömegmérése alapján

Szedimentációs mérleg

Szemcseméret vizsgálat Szedimentációs analízis

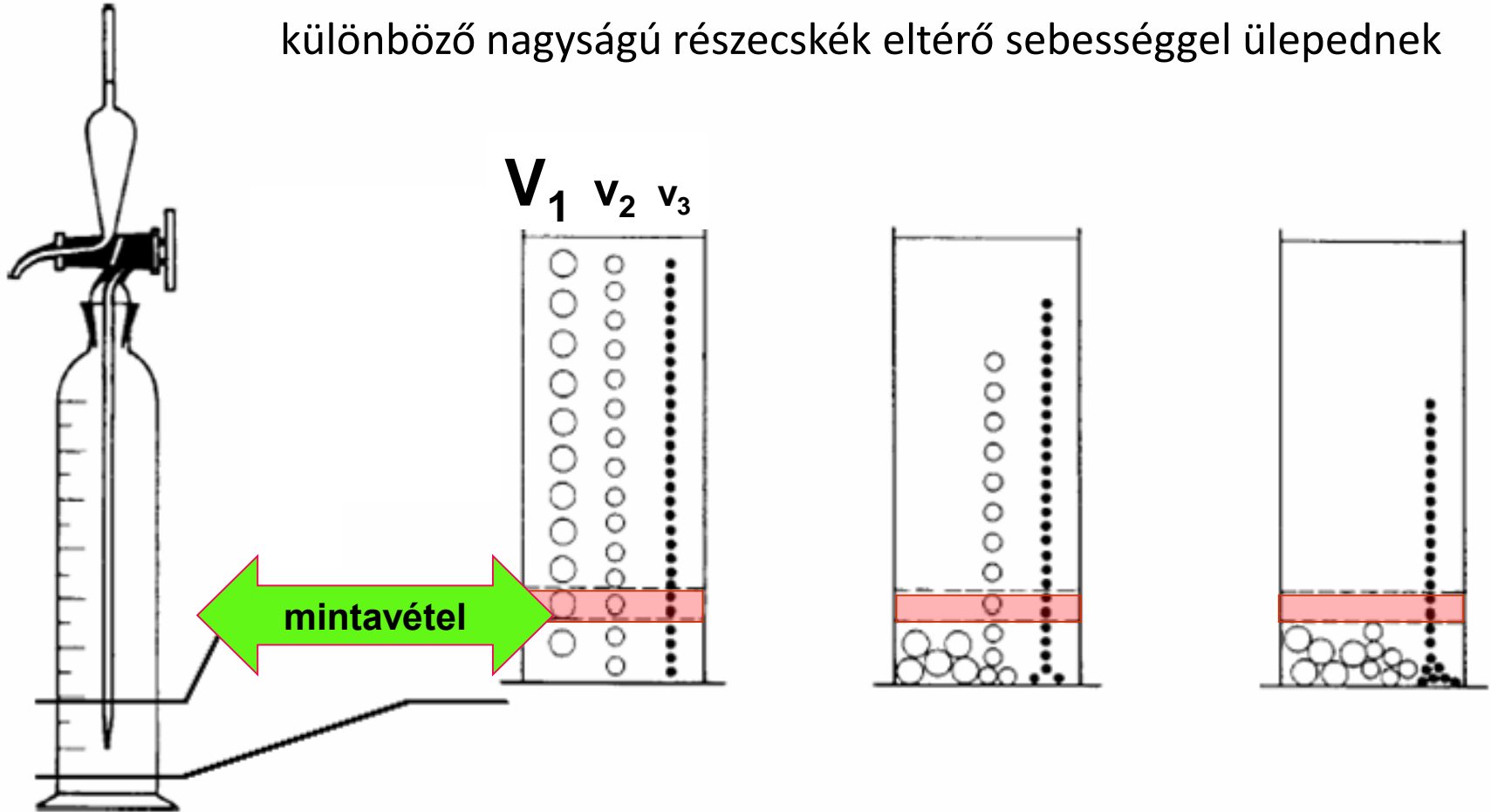
A szemcse sűrűségétől függően
2 - 100 μm szemcseméret mérésére
alkalmas.

Andreasen henger

Andreasen henger

különböző nagyságú részecskék eltérő sebességgel ülepednek

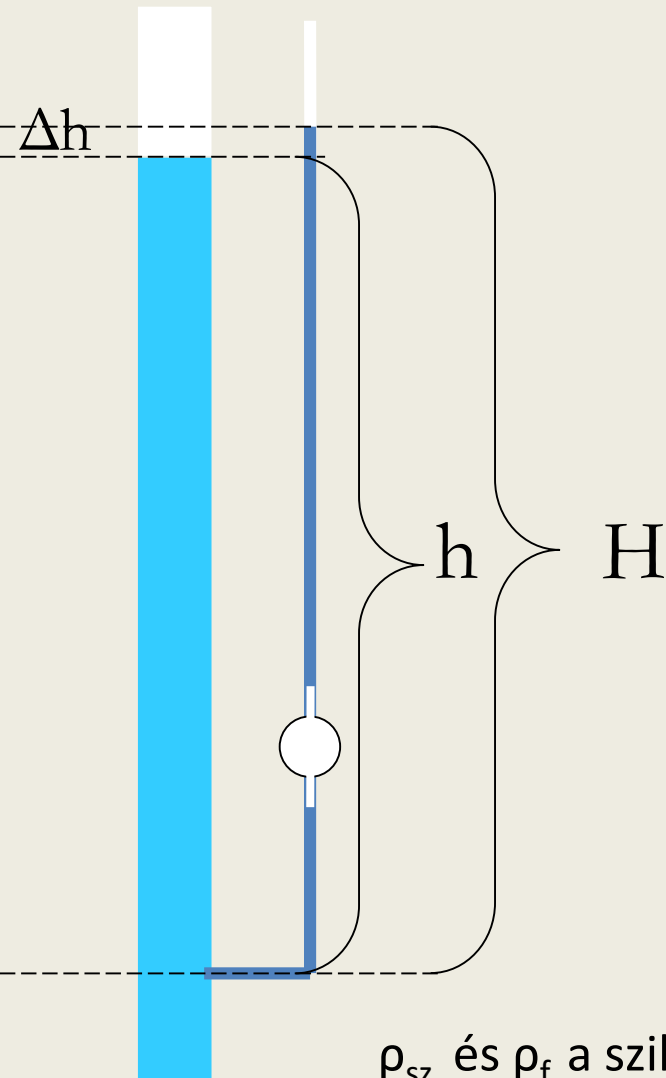

Szemcseméret vizsgálat szedimentációs mérőhenger

Wigner cső

$$\frac{H}{h} = \frac{\rho_{sz}}{\rho_f}$$

$$\Delta h = \frac{h}{\rho_f} (\rho_{sz} - \rho_f)$$

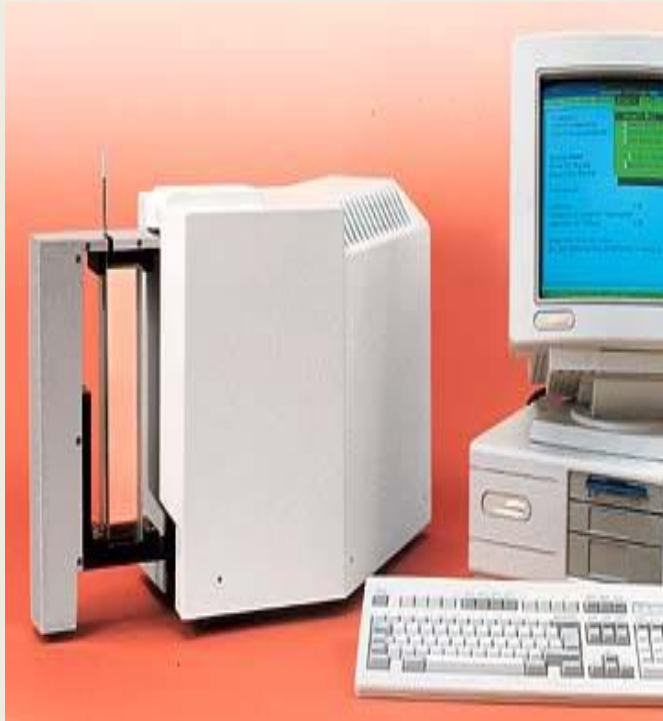
$$P = \frac{A}{\frac{1}{\rho_f} - \frac{1}{\rho_{sz}}} \Delta h$$

ρ_{sz} és ρ_f a szilárd anyag és a folyadék sűrűsége

P a h magasságban levő szuszpendált anyag mennyisége

A az üleptető cső keresztmetszete

Szedimentációs analízis

Szedimentograph

A Stokes törvény alapján méri a szedimentációt, és határozza meg a szemcseméret-eloszlást. A hagyományos módszerek hosszú, több órás vizsgálatot tettek szükségessé.

Mérési tartomány: $0,5\mu\text{m}$ - $500\mu\text{m}$

Maximális minta mennyiség: 0,5 - 3 ml

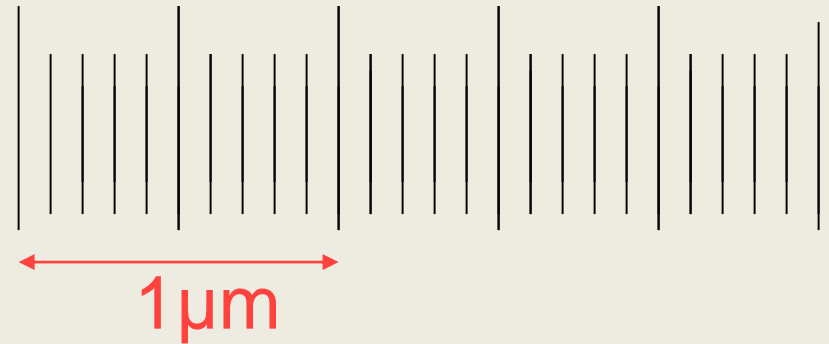
Analízis idő: 3 - 10 perc

Optikai módszerek

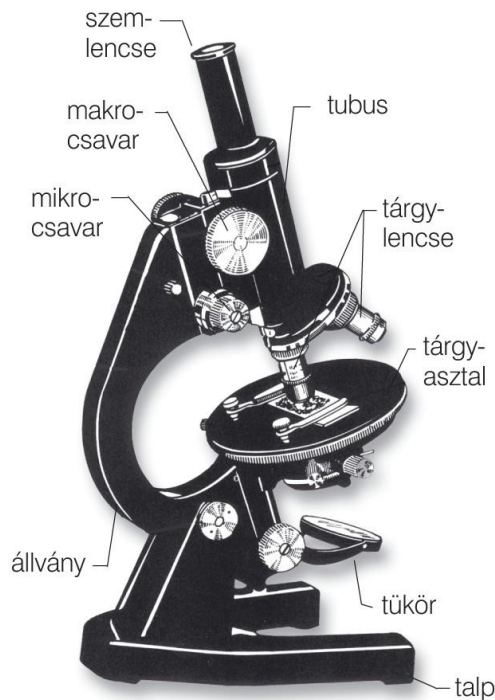
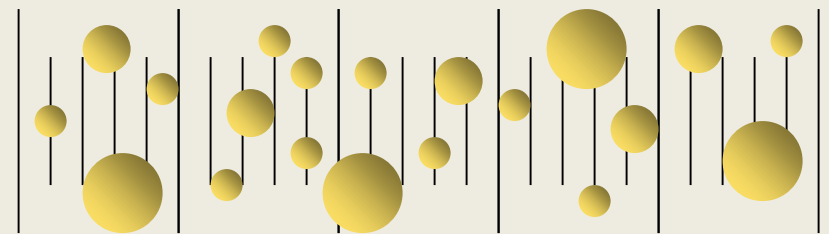
Diszperz rendszerek szemcseméret meghatározása hagyományos módon fénymikroszkóppal

okulár mikrométer

1. kalibrálás

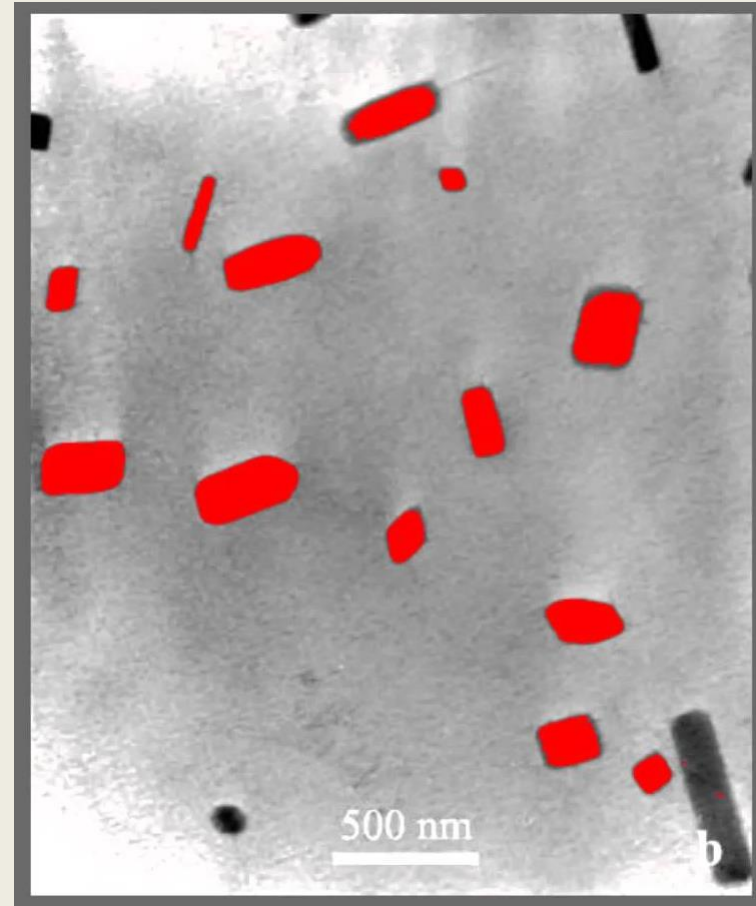

2. mérés

Diszperz rendszerek szemcseméret meghatározása mikroszkóppal

Digitális képalkotás

Diszperz rendszerek szemcseméret meghatározása mikroszkóppal

Digitális képalkotás

ImageJ

$$Circularity = 4\pi * \frac{Area}{Perimeter^2}$$

$$Aspect\ ratio = \frac{Major\ axis}{Minor\ axis}$$

$$Roundness = 4 * \frac{Area}{\pi * Major\ axis^2}$$

$$Solidity = \frac{Area}{Convex\ area}$$

Diszperz rendszerek szemcseméret meghatározása mikroszkóppal

The image shows the 'Extended Particle Analyzer' software interface on the left, with arrows pointing from its various parameters to corresponding diagrams and formulas on the right. The interface includes a list of parameters such as Area, Extent, Perimeter, Circularity, Roundness, Solidity, Compactness, Aspect ratio (AR), Feret AR, Ellipsoid angle, Max Feret, Min Feret, Feret Angle, and Coefficient of variation. It also has checkboxes for 'Pixel units', 'Output in pixels', 'Display results', 'Summarize', 'Exclude edges', 'Reset after analysis', 'Clear results', 'Add to Manager', and 'Include holes'. At the bottom are 'OK', 'Cancel', and 'Help' buttons.

On the right, several diagrams illustrate particle analysis concepts:

- A red irregular shape and its black silhouette (convex area) are shown, with arrows pointing to the 'Area' and 'Convex Area' parameters.
- A red outline of the same shape is shown, with an arrow pointing to the 'Perimeter' parameter.
- A red irregular shape is shown with a dashed red outline representing its convex hull, with an arrow pointing to the 'Solidity' parameter.
- A red irregular shape is shown with a red double-headed arrow indicating its maximum diameter, with an arrow pointing to the 'Max Feret' parameter.
- A red irregular shape is shown with a red double-headed arrow indicating its minimum diameter, with an arrow pointing to the 'Min Feret' parameter.
- A red irregular shape is shown with a red double-headed arrow indicating its Feret angle, with an arrow pointing to the 'Feret Angle' parameter.
- A red irregular shape is shown with a red double-headed arrow indicating its standard deviation, with an arrow pointing to the 'StdDev' parameter.
- A red irregular shape is shown with a red double-headed arrow indicating its mean, with an arrow pointing to the 'Mean' parameter.
- A red irregular shape is shown with a red double-headed arrow indicating its FeretMax and FeretMin, with an arrow pointing to the 'FeretMax' and 'FeretMin' parameters.

The following formulas are provided:

- $$\text{Circularity} = 4 \pi * (\text{Area}) / (\text{Perimeter})^2$$
- $$\text{Roundness} = (4 * \text{Area}) / (\pi * \text{max diameter}^2)$$
- $$\text{Solidity} = (\text{Area}) / (\text{Convex Area})$$
- $$\text{Compactness} = \sqrt{(4 * \text{Area} / \pi) / (\text{max diameter})}$$

Mikroszkópia

Előnyei

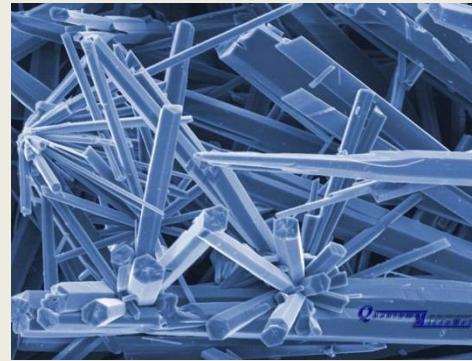
- Közvetlen vizsgálat
- A szemcse alakja is vizsgálható
- Képanalizáló rendszer alkalmazható
- Kalibrálható
- Kétdimenziós analízis

Hátrányai

- Statisztikailag kevésbé értékelhető
- Széles eloszlású és szubmikroszkópikus szemcsék esetén nehezen, vagy nem alkalmazható
- Lassú
- Minták előzetes preparációja
- Kétdimenziós analízis

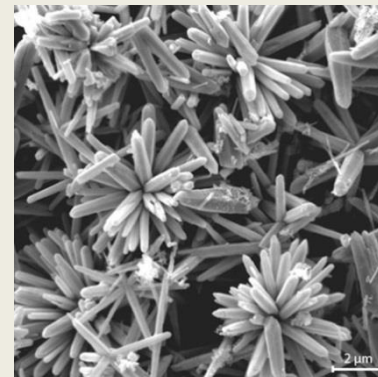
Diszperz rendszerek szemcseméret meghatározása elektron-mikroszkóppal

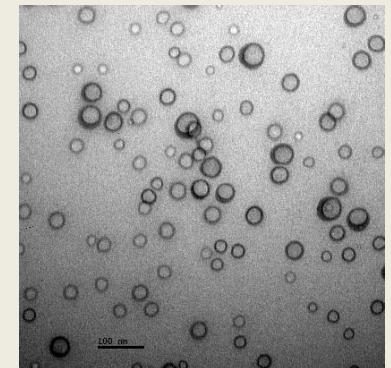
Kálium karbonát
kristályok (SEM)

NaCl kristályok
(SEM)

Cink-oxid kristályok
(SEM)

PEG-G2-DCA-cisplatin
(TEM)

PÁSZTÁZÓ ELEKTRONMIKROSZKÓPIA (SEM)
TRANSMISSZIÓS ELEKTRONMIKROSZKÓPIA (TEM)

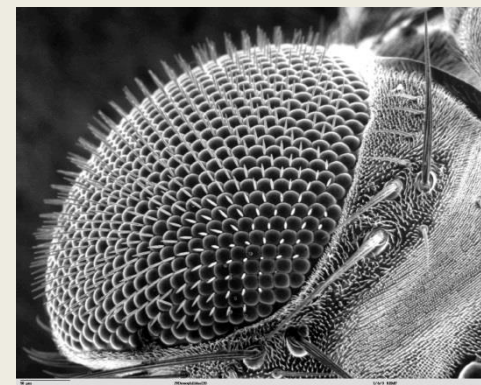
SEM/TEM

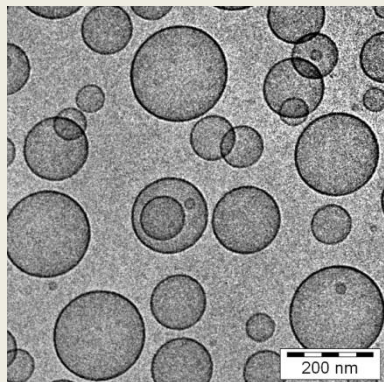
Hangya fej

Melegvízi féreg

Muslica szem

Liposzómák

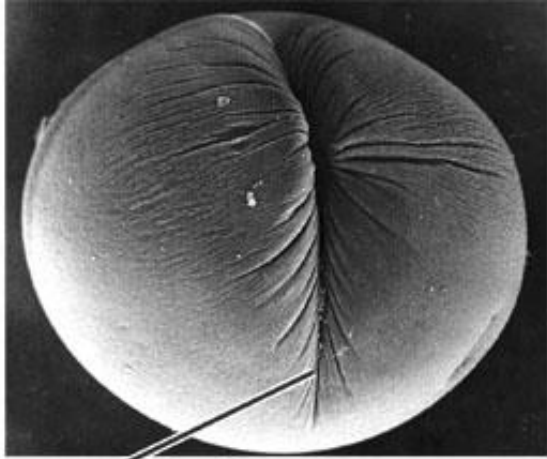

Mitokondrium

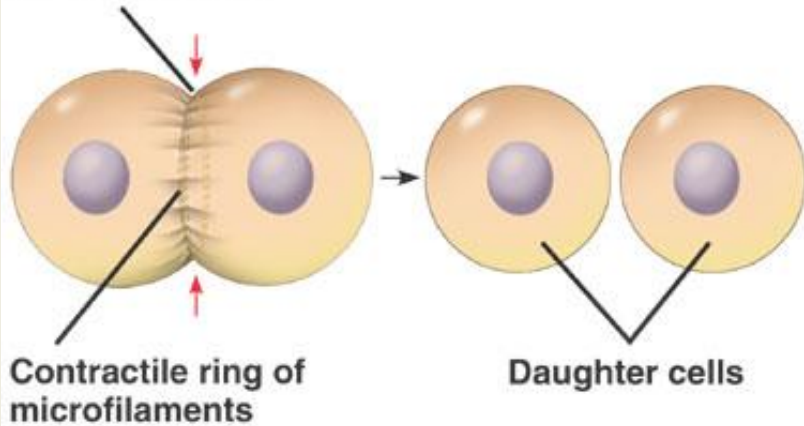
Golgi készülék

SEM/TEM

100 μm

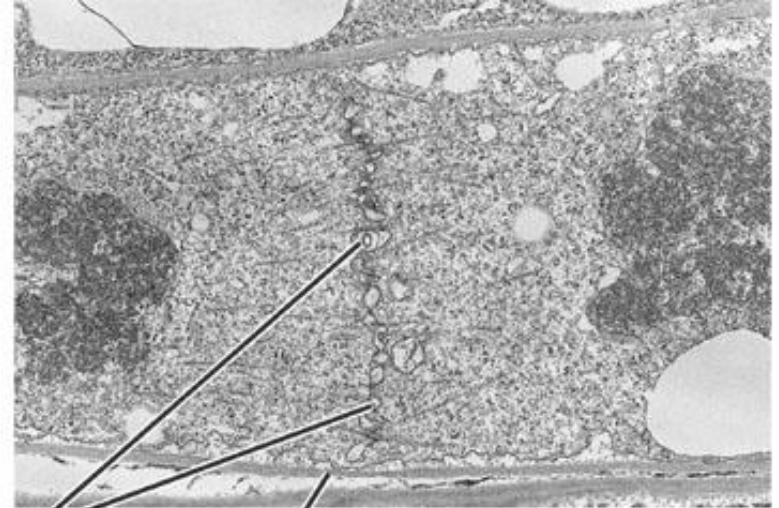
Cleavage furrow

Contractile ring of microfilaments

Daughter cells

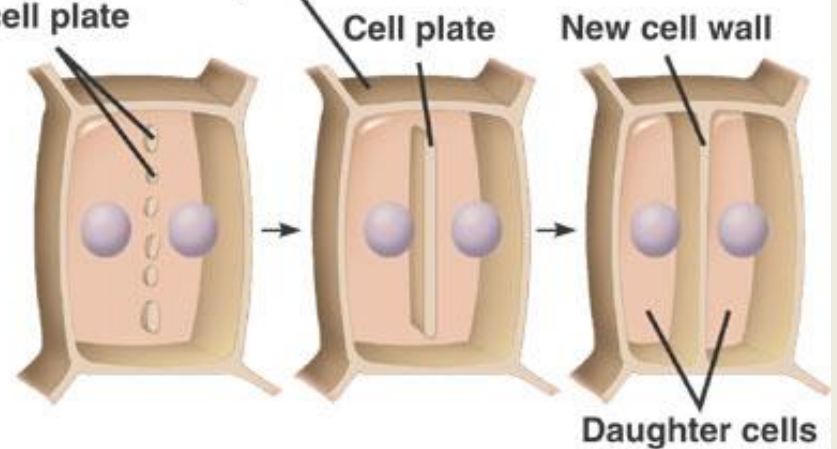
(a) Cleavage of an animal cell (SEM)

1 μm

Vesicles forming cell plate

Wall of parent cell

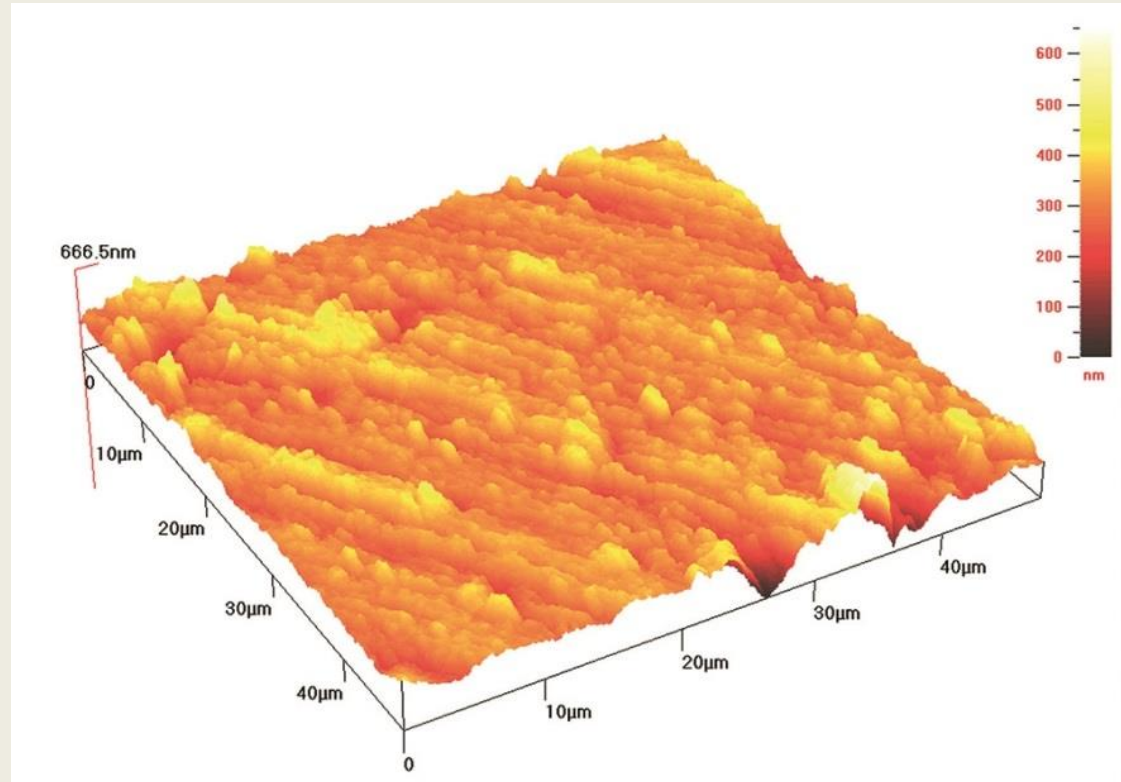
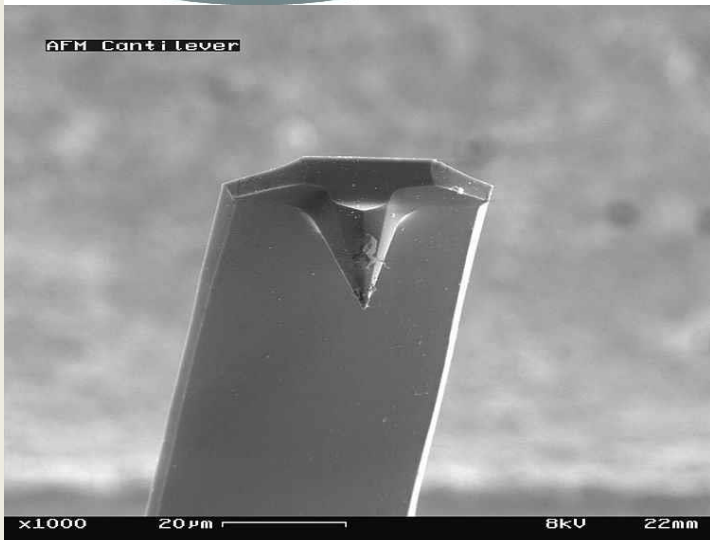
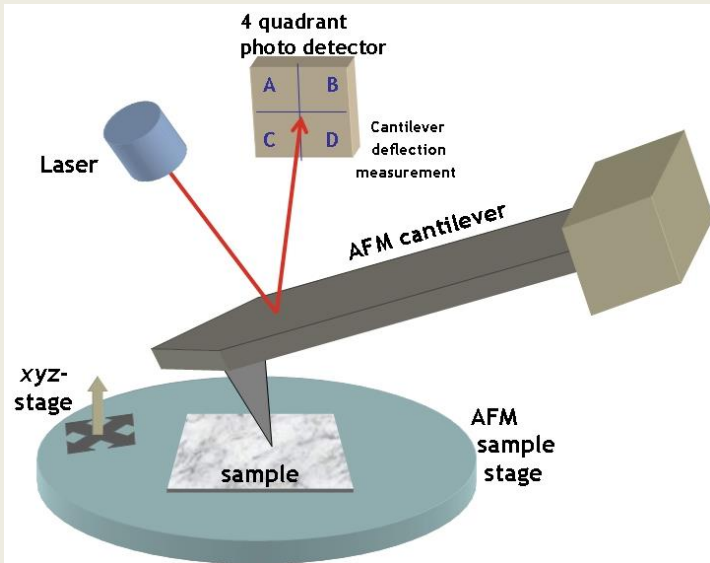
Cell plate

New cell wall

Daughter cells

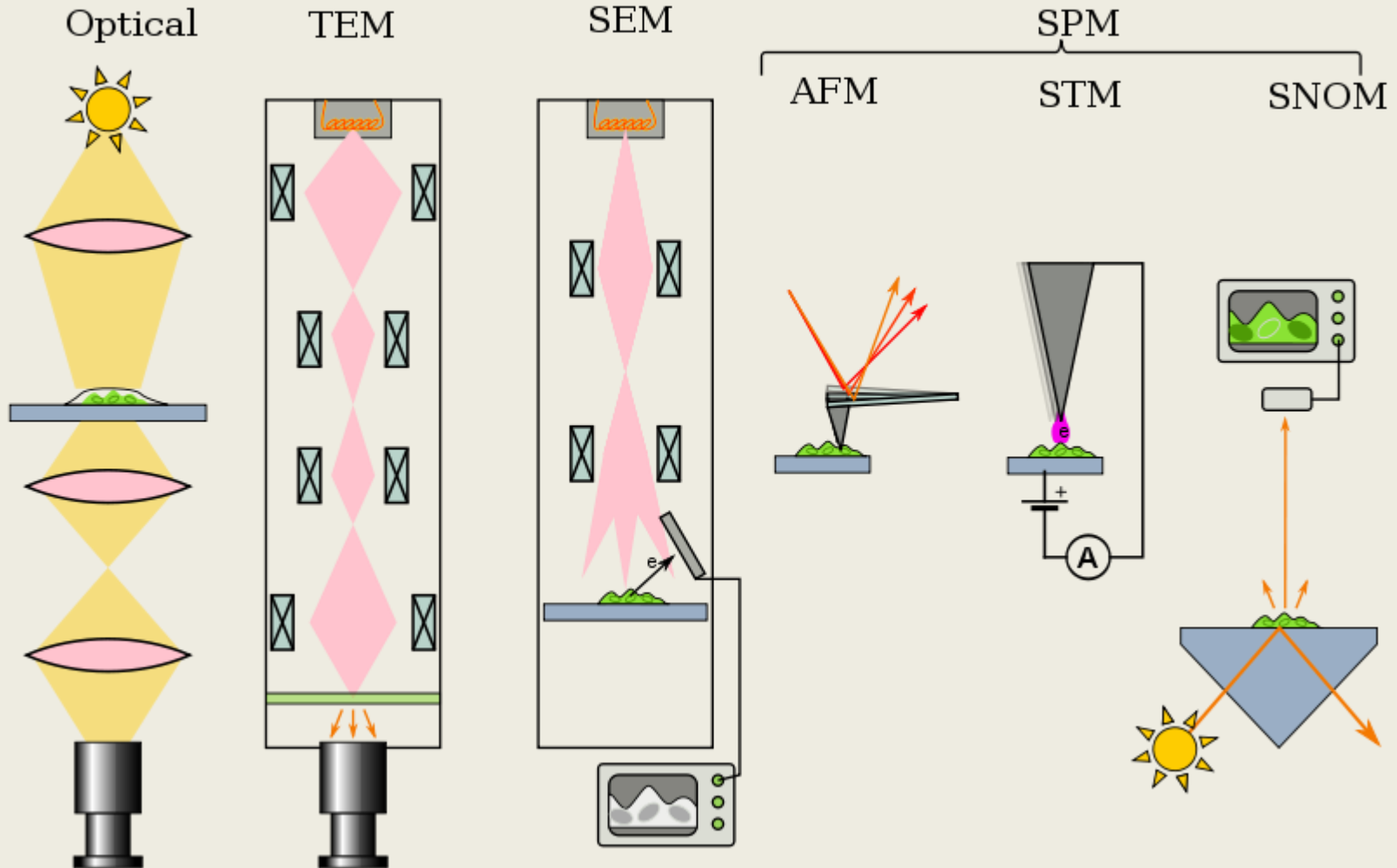
(b) Cell plate formation in a plant cell (TEM)

AFM – Atomic Force Microscopy (Atomerő mikroszkópia)

Optikai szemcseméret-meghatározás (összefoglaló)

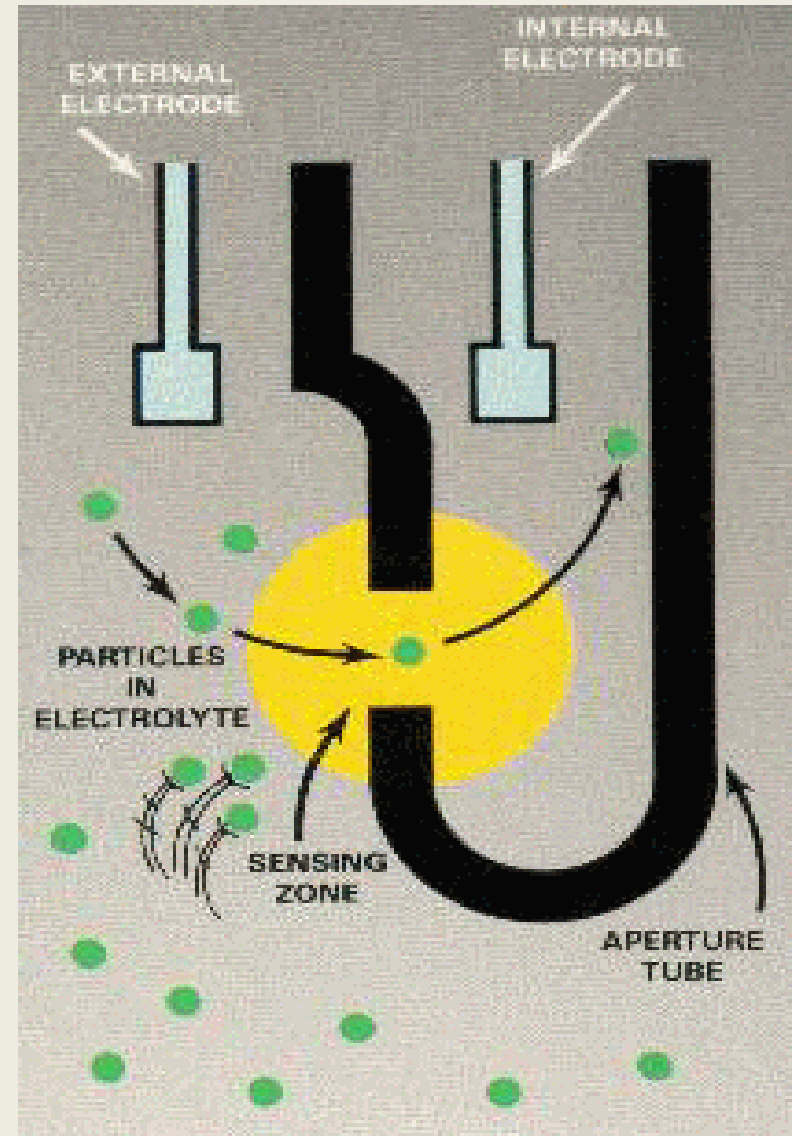
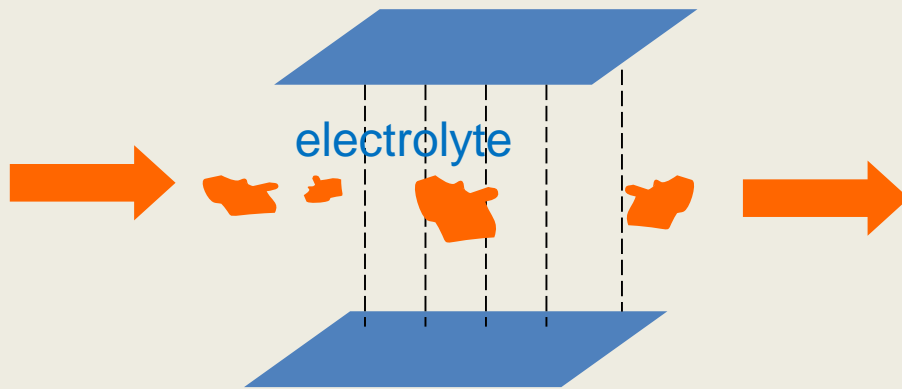
Microscopes

További módszerek

Vezetőképesség mérésén alapuló módszerek

Coulter Counter

Diszperz rendszerek szemcseméret- meghatározása lézer-fényszóródásos módszerrel

A lézer fény szóródásán alapul és a diszperzió részecskéin szóródó fényt detektorokon érzékeli.

Mie elméletén alapul, aki megállapította, hogy **ismert méretű** és **refrakciós indexű** szférikus részecskék **meghatározott irányba** szórják a fényt.

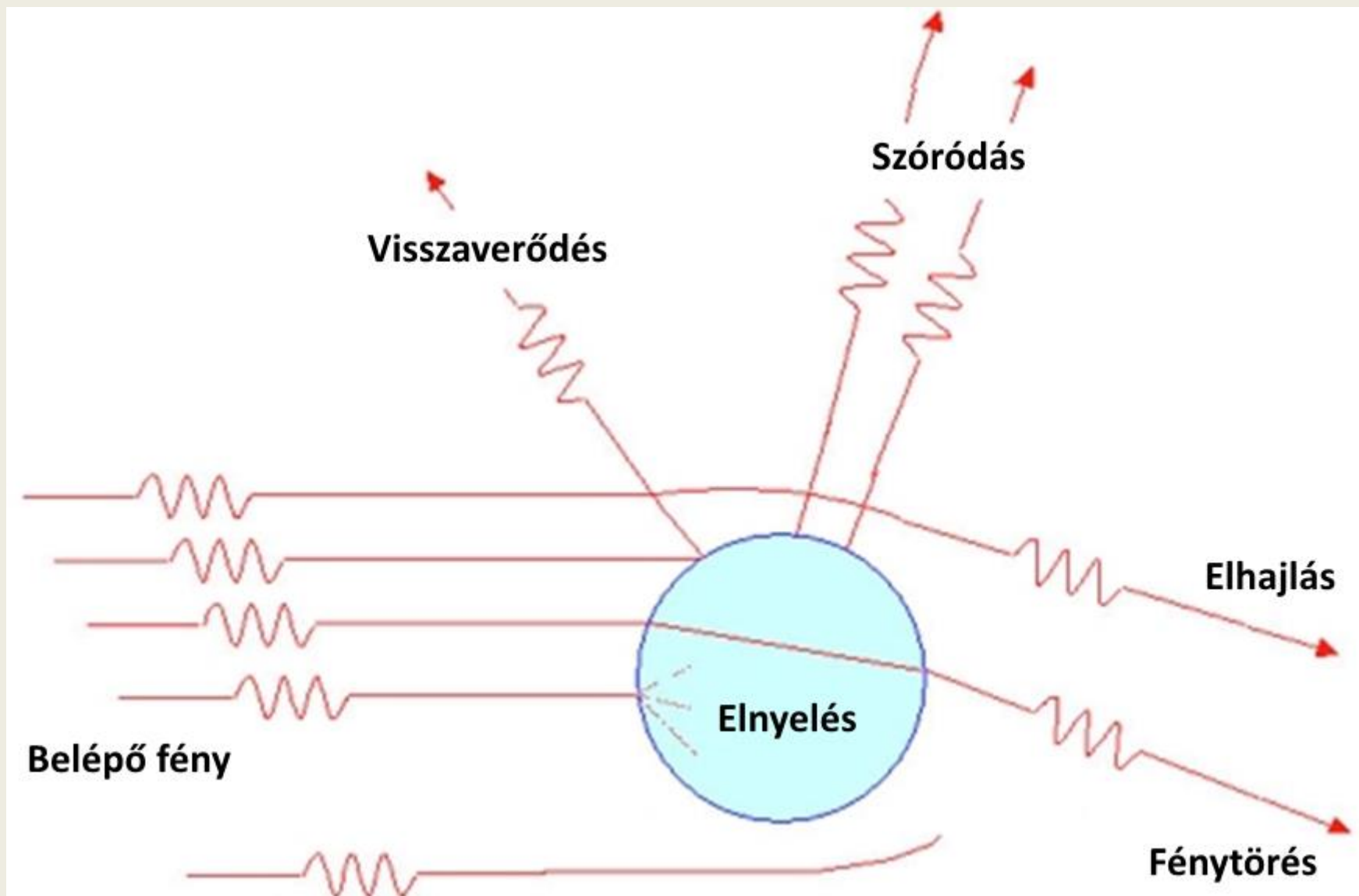
$$\alpha = \frac{2\pi r}{\lambda}$$

α
 r
 λ

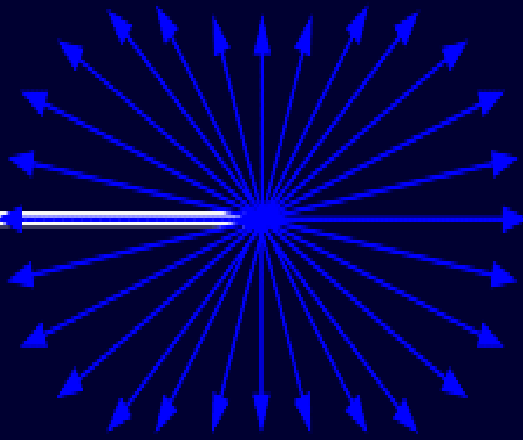
Mie parameter
részecske (csepp) sugara
szórt fény hullámhossza

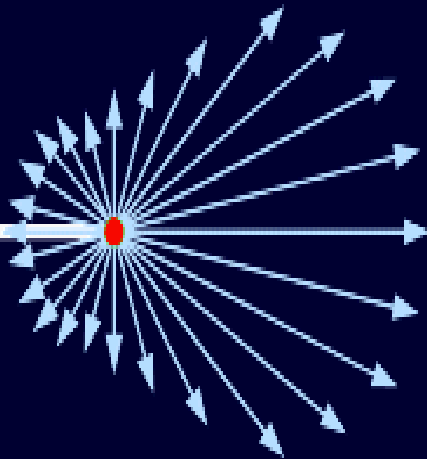
Lézerfény viselkedése részecske közelében

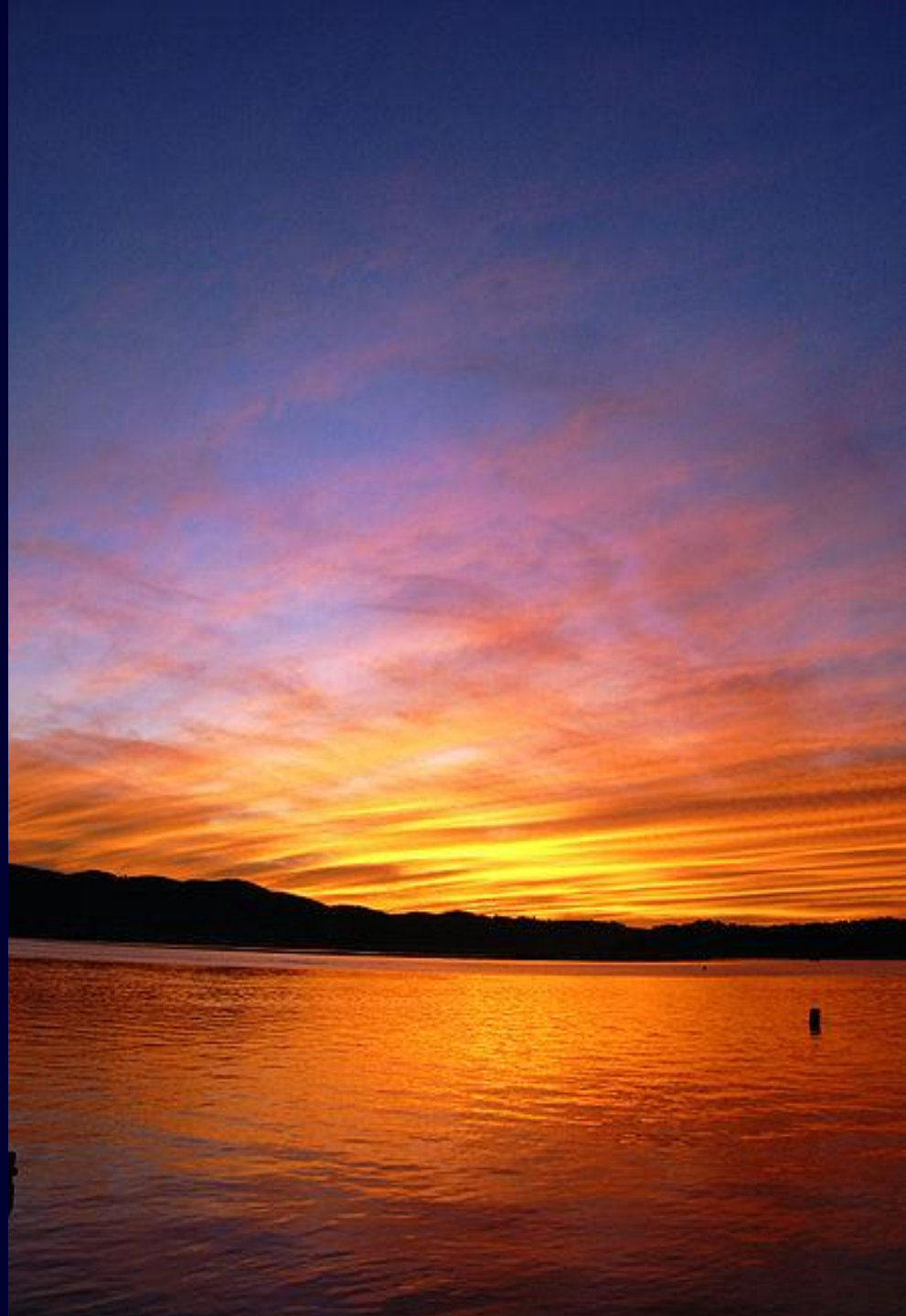
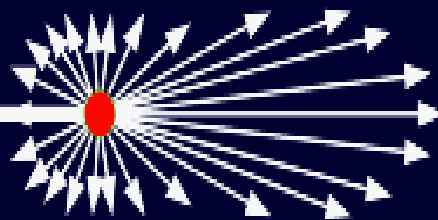
Rayleigh
scattering

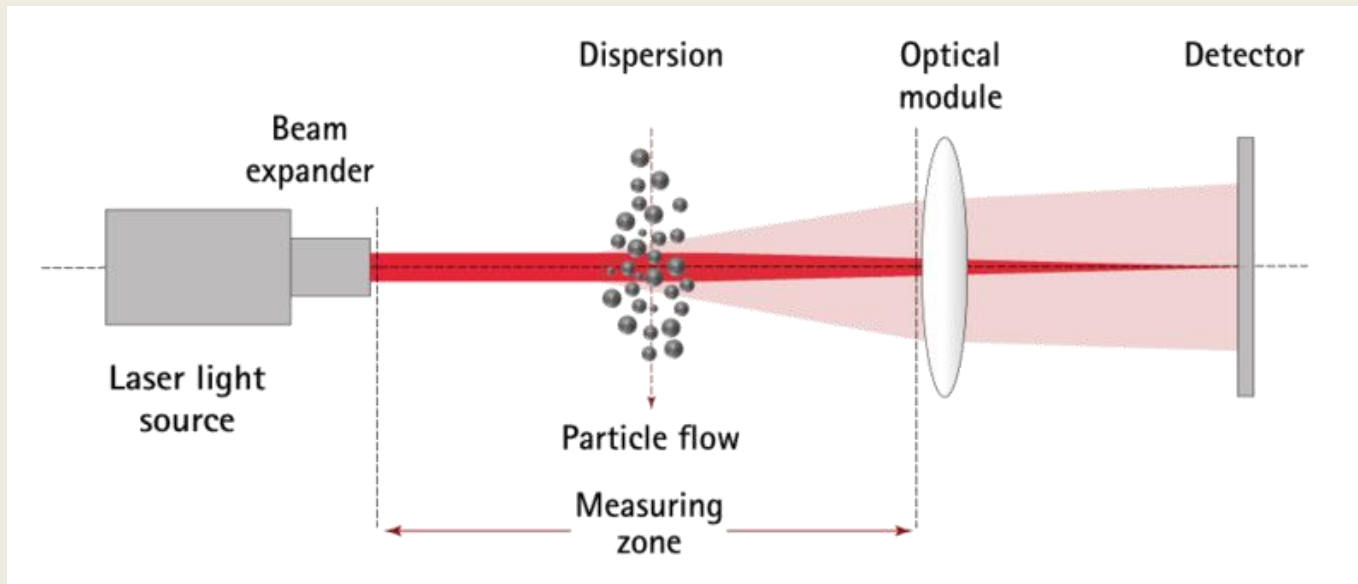
Mie Scattering,
small particle

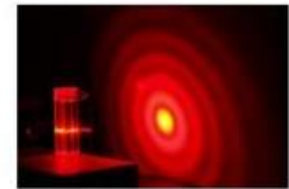
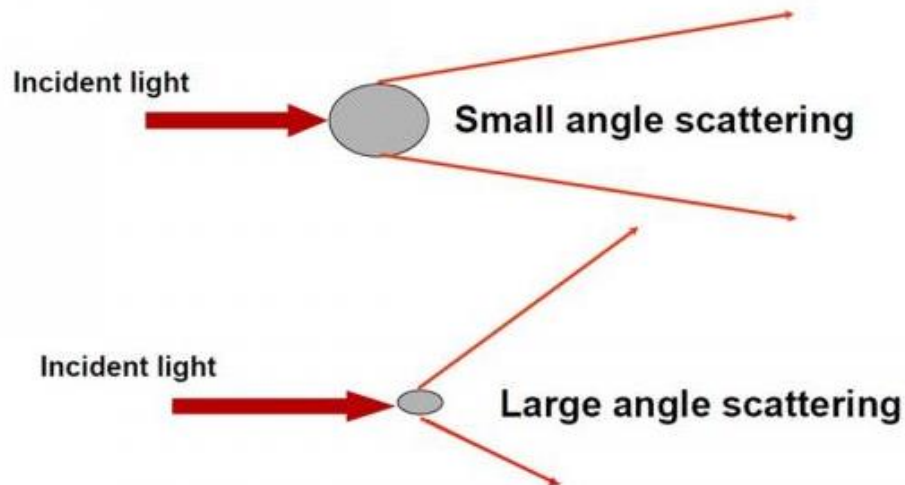
Mie Scattering,
large particle

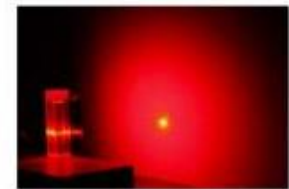
Lézer diffrakció

A Look at How Particles Scatter Light

5 microns

800 nanometres

Lézer diffrakció

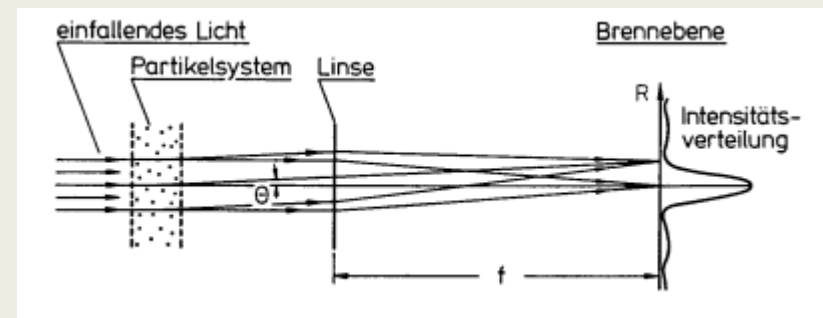
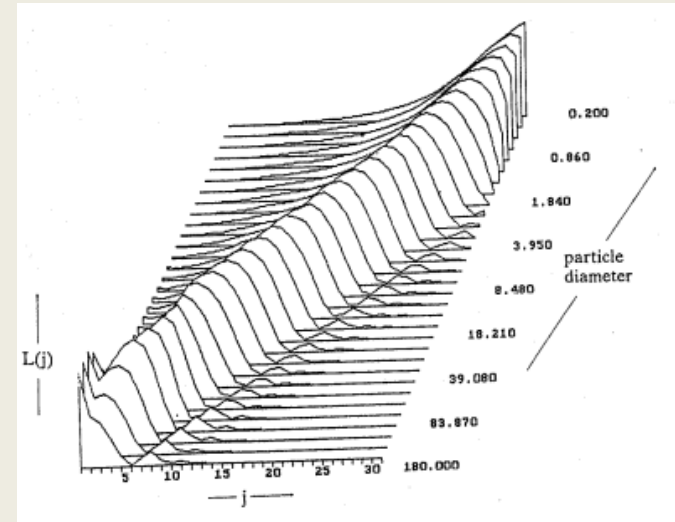
Monodiszperz rendszerek esetén a jellegzetes diffrakciós képből a szemcseméret megállapítható.

Polidiszperz rendszerek esetében a diffrakciós képet külön elemezni kell egy speciális értékelő rendszerrel.

Az intenzitás eloszlásból lehet kiszámítani a szemcseeloszlást.

$d = 0.2, 1500 \mu\text{m}$.

A szuszpenzió töménysége $< 1\%$.

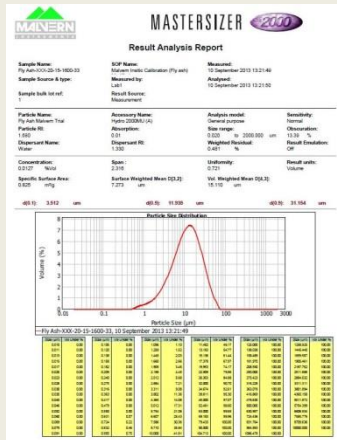

Diszperz rendszerek szemcseméret- meghatározása lézer-fényszóródásos módszerrel

Malvern Mastersizer

Malvern Mastersizer report

MASTERSIZER

Result Analysis Report

Sample Name:
Fly Ash-XXX-20-15-1600-33

Sample Source & type:

Sample bulk lot ref:
1

SOP Name:
Malvern Insitic Calibration (Fly ash)

Measured by:
Lab1

Result Source:
Measurement

Measured:
10 September 2013 13:21:49

Analysed:
10 September 2013 13:21:50

Particle Name:
Fly Ash Malvern Trial

Particle RI:
1.680

Dispersant Name:
Water

Accessory Name:
Hydro 2000MU (A)

Absorption:
0.01

Dispersant RI:
1.330

Analysis model:
General purpose

Size range:
0.020 to 2000.000 um

Weighted Residual:
0.481 %

Sensitivity:
Normal

Obscuration:
13.39 %

Result Emulation:
Off

Concentration:
0.0127 %Vol

Span :
2.316

Uniformity:
0.721

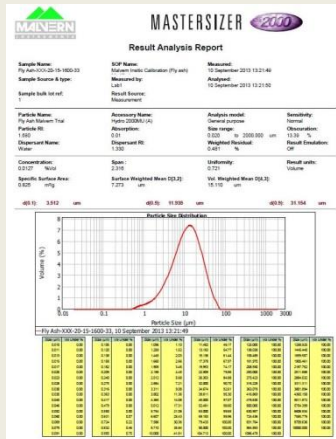
Result units:
Volume

Specific Surface Area:
0.825 m²/g

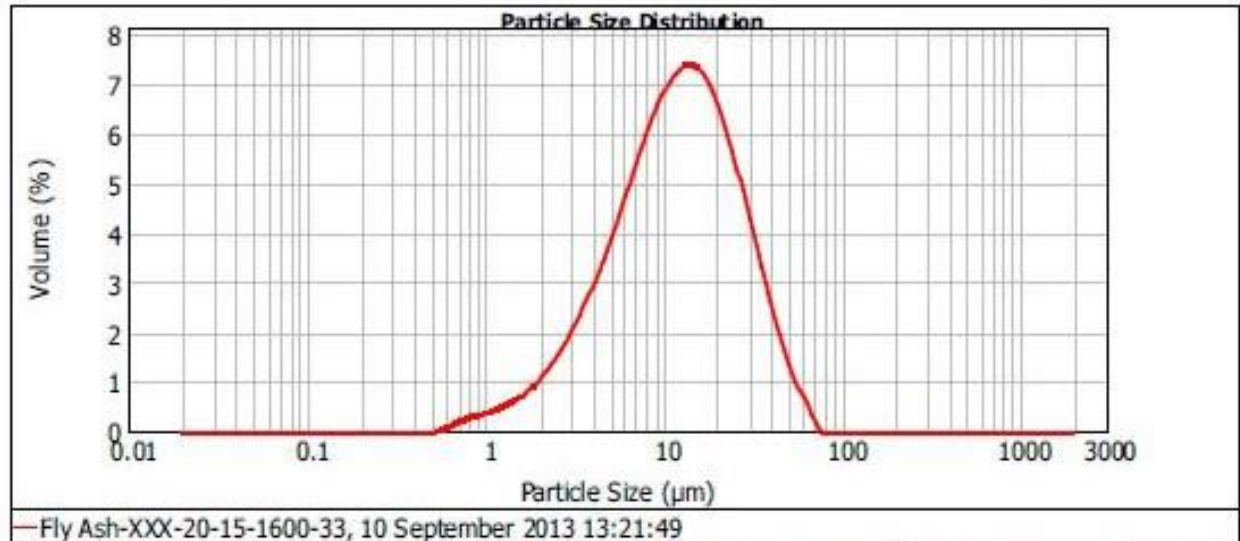
Surface Weighted Mean D[3,2]:
7.273 um

Vol. Weighted Mean D[4,3]:
15.110 um

Malvern Mastersizer report

d(0.1): 3.512 µm   d(0.5): 11.935 µm   d(0.9): 31.154 µm

Size (µm)	Vol Under %	Size (µm)	Vol Under %	Size (µm)	Vol Under %	Size (µm)	Vol Under %	Size (µm)	Vol Under %
0.010	0.00	0.105	0.00	1.096	1.10	11.482	48.17	125.000	100.00
0.011	0.00	0.120	0.00	1.259	1.52	13.183	54.77	145.440	100.00
0.013	0.00	0.138	0.00	1.445	2.03	15.136	61.44	169.587	100.00
0.015	0.00	0.158	0.00	1.660	2.66	17.378	67.97	190.461	100.00
0.017	0.00	0.182	0.00	1.905	3.46	19.953	74.17	218.762	100.00
0.020	0.00	0.209	0.00	2.188	4.45	22.909	79.86	251.886	100.00
0.023	0.00	0.240	0.00	2.512	5.68	26.303	84.88	2884.032	100.00
0.026	0.00	0.275	0.00	2.884	7.21	30.200	90.70	3311.311	100.00
0.030	0.00	0.316	0.00	3.311	9.08	34.674	92.61	3801.894	100.00
0.035	0.00	0.363	0.00	3.802	11.36	39.811	95.30	4365.158	100.00
0.040	0.00	0.417	0.00	4.365	14.08	45.000	97.07	5011.872	100.00
0.046	0.00	0.479	0.00	5.012	17.31	52.481	98.60	5754.399	100.00
0.052	0.00	0.550	0.00	5.754	21.08	60.967	99.65	6606.934	100.00
0.060	0.00	0.631	0.07	6.607	25.43	69.183	99.96	7585.776	100.00
0.069	0.00	0.724	0.22	7.586	30.36	79.433	100.00	8709.636	100.00
0.079	0.00	0.832	0.46	8.710	35.84	90.000	100.00	10000.000	100.00
0.091	0.00	0.955	0.75	10.000	41.81	104.713	100.00		

Lézer diffrakció/fényszóródás

Előnyei

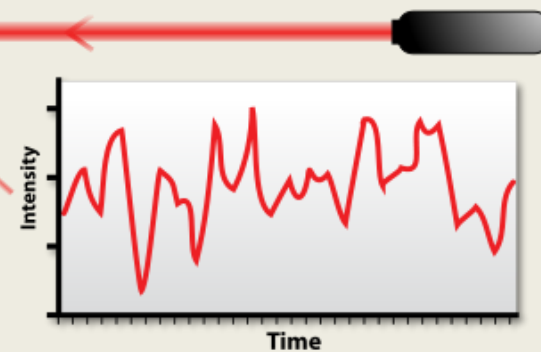
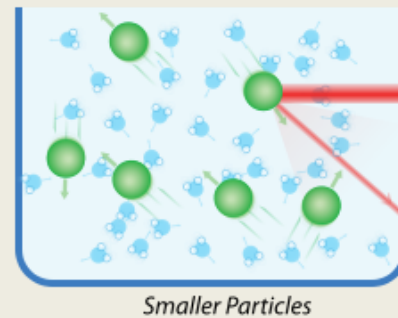
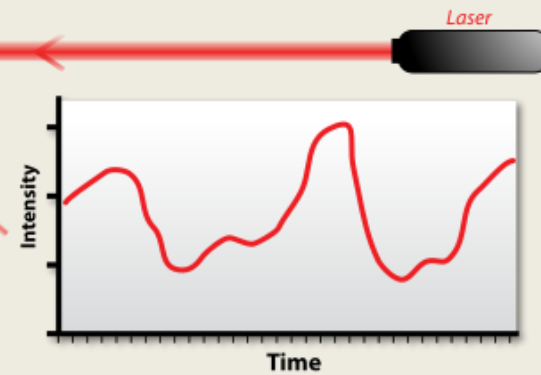
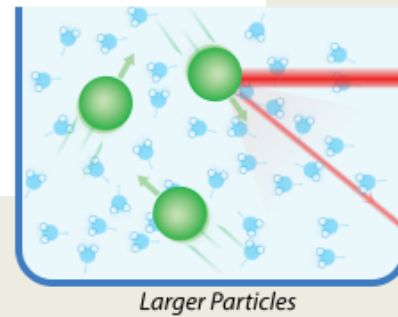
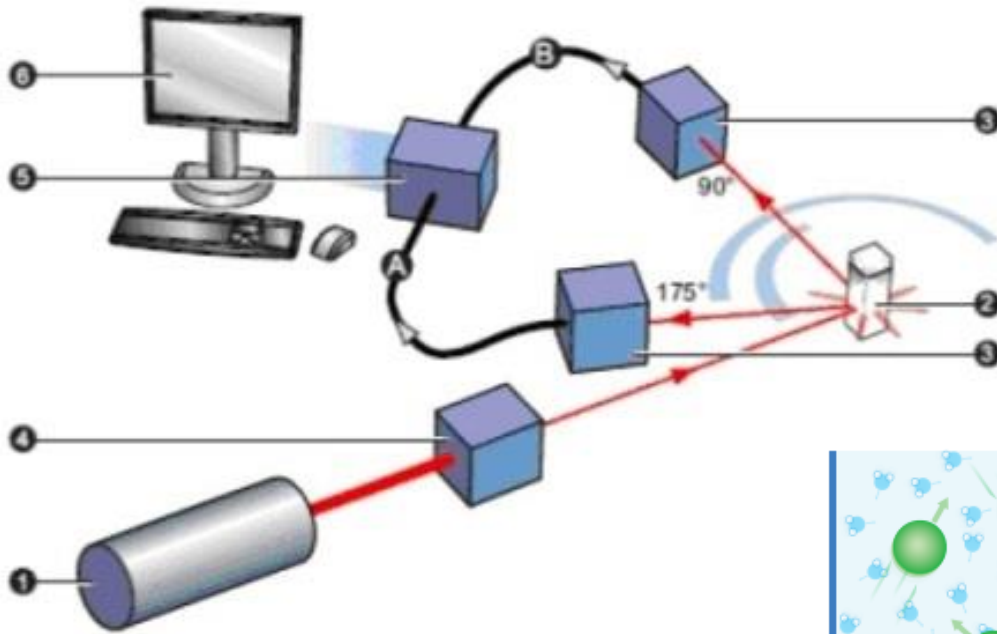
- Gyors analízis
- Pontos mérés
- Jól automatizált rendszer
- Kis minta mennyiség
- A kapott eloszlás jól reprezentálja a rendszert
- Statisztikailag jól értékelhető
- Elfogadott

Hátrányai

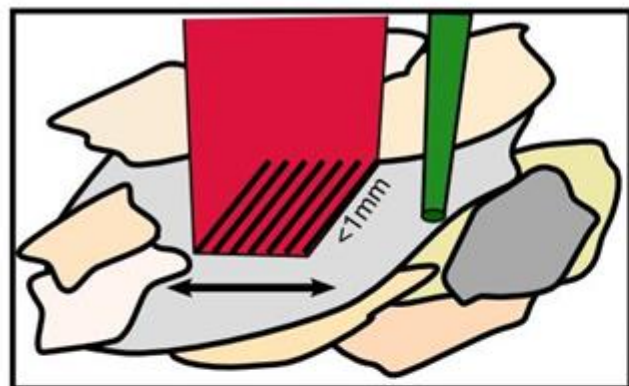
- Nem különbözteti meg az aggregálódott szemcséket
- Indirekt módszer
- Folyadék fázisban mér
- A számolási módszer befolyásolja a végeredményt

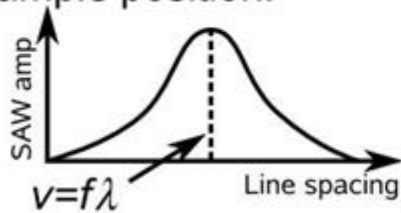
Dinamikus fényszórás

Akusztikus rezonancia spektroszkópia

Line spacing is scanned at each sample position:

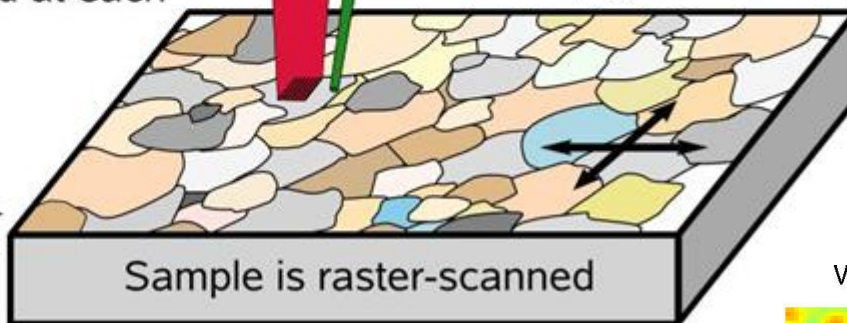

Best signal when line spacing = SAW wavelength at frequency f

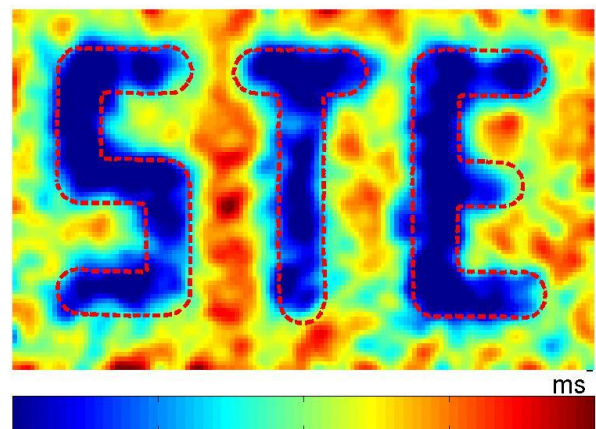
Excitation laser: fixed frequency, f

Spatial light modulator: image pattern onto surface

SAW detection system

Velocity image, indicating coating thickness

5765 5770 5775 5780 5785

Köszönöm

a

figyelmet!